

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAHE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA**

Diplomová práca

Ján Šípka

**POKÁNIE AKO ODVRÁTENIE SÚDU
HOSPODINOVHO U PROROKA JOELA**

Katedra Starého zákona

Vedúci práce: Doc. ThDr Martin Prudký

Študijný program: Evangelická teológia

Akademický rok: 2005/ 06

Pod'akovanie

Chcem pod'akovať vedúcemu mojej práce Doc. ThDr. Martinovi Prudkému, ktorý ma zasvatil dotajov biblickej exegézy, Prof. ThDr. Milanovi Balabánovi za uvedenie do štúdia hebrejského myslenia, Prof. ThDr. Janovi Hellerovi, ktorého knihy ma nadchli pre Starý zákon, a tiež v neposlednom rade mojím učiteľom Jiřímu Benešovi ThD. a Valeriánovi Trabalkovi za odhalenie krásy Hebrejčiny.

Prehlasujem, že som prácu *Pokánie ako odvrátenie súdu Hospodinivho u proroka Joela* vypracoval samostatne za použitia uvedenej literatúry.

Ján Fišer

V Prahe dňa 9. 6. 2006

Anotácia

Táto práca je zamyslením sa nad prvými dvoma kapitolami proroka Joela. Zaoberám sa v nej pokánim ľudu, ktoré je odpoveďou na dianie vo svete. To prorok rozpoznáva a interpretuje ako Hospodinov súd. Ten prichádza ako Božia žaloba a vedie k pokániu, ktorým človek odpovedá na situáciu súdu.

Témou práce je teda možnosť odvrátenia súdu skrze pokánie. Mojim zámerom je venovať pozornosť tématike súdu, ako ho prorok interpretuje na základe udalostí prírodných katastrof. U Joela ma teda zaujíma súd Hospodinov a pokánie ako ľudská reakcia vyjadrujúca v kultickom dianí návrat k Hospodinovi. Ide o proces, v ktorom sa otvárajú možnosti odvrátenia súdu. Venujem preto pozornosť štúdiu tohoto javu na základe zvesti o súde, jeho metaforike, výrazive, ktorým ho prorok popisuje a na základe priebehu kultického diania stvárňujúceho proces pokánia, ku ktorému prorok vyzýva.

OBSAH:

1. ÚVOD	1
2. JOEL – SPIS	2
2. 1. Autor	2
2.1.1. Meno	2
2. 1. 2. Osoba	3
2. 1. 3. Historicita	4
2. 2. Doba vzniku	5
2. 3. Dovod vzniku	6
2. 3. 1. Kultická dráma	6
2. 3. 2. Liturgický spis	6
2. 3. 3. Literany útvar	7
2. 4. Štruktúra knihy	8
2. 5. Posolstvo	9
3. SLOVO AKO DIANIE SÚDU	10
3. 1. Slovo ako udalosť	10
3. 1. 1. Slovo ako process	10
3. 1. 2. Udalosť ako symbol	12
3. 2. Ľudská reflexia udalosti (slova)	14
3. 2. 1. Reflexia slova Božieho	14
3. 2. 2. Tradícia ako slovo Božie	15
3. 3. Slovo ako súd	16
3. 3. 1. Profetická interpretácia	16
3. 3. 2. Súd ako výzva	19
3. 4. Súd ako Božie prehovorenie	21
3. 4. 1. Hospodinov zápas s vlastným kultom	21
3. 4. 2. Historická skúsenosť ako model súdu	22
3. 5. Slovo ako kult	23

4. NOETICKÁ HODNOTA METAFORY SÚDU	26
4. 1. Súd ako metafora	26
4. 1. 1. Metaforický spôsob vyjadrovania	26
4. 1. 2. Metafory súdu	29
4. 1. 3. Súd ako živá skúsenosť	31
4. 2. Orientálny súd	32
4. 2. 1. Spôsob súdenia	32
4. 2. 2. Zmysel súdu	33
5. POKÁNIE AKO DRAMATIZÁCIA OBRÁTENIA	34
5. 1. Kult ako (reakcia na) Božie prehovorenie	34
5. 1. 1. Kultické dianie ako oslovenie	34
5. 1. 2. Kultické dianie ako príkaz	35
5. 1. 3. Kultické dianie ako stretnutie s Hospodinom	36
5. 1. 4. Kultické dianie ako zasľúbenie	37
5. 2. Kult ako dramatizácia slova	39
5. 2. 1. Zasvatenie postu	39
4. 2. 2. Zvolanie zhromaždenia	41
4. 2. 3. Príhovorná modlitba	42
5. 3. Kult ako Božia odpoveď	44
5. 3. 1. Poslúchnutie slova	44
5. 3. 2. Uzretie situácie	46
5. 3. 3. Skúsenosť spasenia	48
6. ZÁVER	50
ZOZNAM LITERATÚRY	51

1. ÚVOD

Súd Hospodinov a pokánie jeho ľudu sú častou témou Biblie, Božou zvesťou a slovom, aj svedectvom o tomto slove. Vo svojej práci sa chcem zaoberať fenoménom pokánia, ktoré vedie k odvráteniu Božieho súdu. Zameral som sa však len na jeden príklad tohoto javu, ako ho opisuje prorok Joel v prvých dvoch kapitolách svojho spisu. Ide mi predovšetkým o skúmanie Hospodinovho súdu ako Božieho prehovorenia a o skúmanie ľudského pokánia, ako reakcie na Božie jednanie v súde. Zaoberať sa chcem práve témou fenoménu diania, ktoré človek rozpoznáva ako súd nad sebou a témou pokánia, ako prebieha v kulte. Preto svoju prácu nekoncepujem ani tak exegeticky ako tematicky, aj keď bez využitia exegézy sa nedá na danej téme pracovať. Preto ju k svojmu zámeru venovať sa danej téme využívam ako hlavný pomocný prostriedok. Mojm hlavným zámerom je však odhaliť zvestnosť súdu Božieho, a zaoberať sa otázkami pokánia, jeho pôvodu, dôvodu, zámeru, aj dôsledku na proces súdu.

Pri svojej práci som postupoval nasledovne: V prvej časti (kap. 3.) som sa sústredil na fenomén súdu, ako empirickej udalosti, ktorá je reflektovaná ako Božie prehovorenie. V druhej časti (kap. 4.) venujem pozornosť práve tejto ľudskej, či lepšie povedané, profetickej reflexii Božieho prehovorenia a jeho tlmočenie pomocou ľuďom prirodzeného výraziva. Tu som sa zameral na výsledky bádania teológov a jazykospytcov a na základe nich pristúpil k skúmaniu fenoménu Božieho súdu. Napokon v tretej časti (kap. 5.) som sa zaoberal pokáním a jeho vzťahom ku kultu ako spôsobu Božieho prehovorenia aj ľudskej odpovede naň. Nakoniec som sa pokúsil dospieť k odpovedi na otázku po ich zvestnosti a význame v procese zjavenia a po zmysle a úlohe pokánia pri odvrátení súdu.

2. JOEL – SPIS

2. 1. Autor

2.1.1. Meno

Slovo Hospodinovo zaznieva prorokovi Joelovi, synovi Petuelovmu. Toto meno je pomerne zreteľné a možno ho preložiť ako Hospodin je Boh. Skrýva potom v sebe vyznanie viery, je teda akýmsi vyznávačským krédom. Toto nie je ojedinelý výskyt tohoto mena. Môžeme sa s ním stretnúť už v rodokmeni chrámových spevákov, ktorých ustanovil David k spevu v dome Hospodinovom¹, ďalej v Ezdrášovom zozname kňazských synov, ktorí si priviedli manželky cudzinky² a v Nehemiášovom zozname predákov, ktorí sa usadili v Jeruzaleme³. Preto možno konštatovať, že Joel bolo bežné meno ako v dobe exilnej a poexilnej, tak aj v dobách dávno pred tým. K jeho menu je pripojené meno otca. Petuel sa dá odvodiť od Koreňa פתה – byť hlúpy, byť pobláznený⁴, prehovoriť, zviest', zlákat⁵. V tom zmysle Heller prekladá meno ako Bohom prehovorený, či prehovoril Boh⁶. Bič poukazuje na arabský koreň *P-T-H* – nechať sa poblúdiť, čo by sa potom dalo preložiť ako Zvodca Boží, alebo odpadnutie ľudu⁷.

Prorokovo meno je vo svojej podstate vyznaním, že Hospodin je Boh. Meno jeho otca Petuela zas naznačuje zväbenie Bohom, a je tak isto vyznaním a deklaráciou tohoto, že jeho nositeľ je zlákaný, či presvedčený Bohom, podobne ako to opisuje Jeremiáš v jednom zo svojich nárekov⁸. Joel je tak vyznaním a upozornením na to, že Hospodin je zvrchovaným Bohom, ktorý má situáciu vo svojich rukách. Upútava pozornosť na jeho moc a autoritu. Podobným vyznaním

¹ 1.Pa 6, 21.

² Ezdr 10, 43.

³ Neh 11, 9.

⁴ Trabalka Valerián: Prvý Hebrejsko – Slovenský slovník, Bratislava 1997; str. 318.

⁵ Pípal Bohuslav: Hebrejsko- český slovník ke Starému zákonu, Kalich, Praha 1974; str. 151.

⁶ Heller Jan: Výkladový slovník biblických jmen, Centrum Biblických studií, Praha 2003; str. 219.

⁷ Bič Miloš, citované z Heller: Výkladový slovník biblických jmen; str. 219.

⁸ Tak sa na to odvoláva privýklade Heller in: Výkladový slovník biblických jmen, pričom pod nárekom myslí text Jr 20, 7.

je aj meno proroka Eliáša, ktoré však znie v opačnom poradí, mojím Bohom je Hospodin. Tu ide skôr o zdôraznenie pravého Boha naproti nepravému Baalovi. Zatiaľ čo u Eliáša ide o osobné vyznanie, zámeno môj naznačuje vzťah, u Joela ide o všeobecnú deklaráciu. Preto, kým Eliášovi ide o osobný zápas o pravého Boha, Joel je spisom určeným každému a celému spoločenstvu, ktoré má do tohoto vyznania čítaním vstúpiť a poznať ho tak ako svoje vyznanie. Eliáš nepíše knihu, ale on sám, a jeho životný príbeh je proroctvom. On je svedok a vyznávač. Joel je samostatný spis, ktorý je vyznaním a treba do neho čítaním vstúpiť, vziať ho za svoje a osvojiť si ho.

S podobnými vyznaniami sa na pôde biblie stretávame pomerne často.⁹ Vo vete „Hospodin je Boh“ je vyslovená aklamácia, kde termín Boh predstavuje akési apelatívum. Je vyjadrením všeobecnej ľudskej predstavy o bohu, či božstve. Tú koriguje a uvádza na pravú mieru menom konkrétneho Boha. Výraz Hospodin je potom proprium, ktoré označuje toho, s kým sa ako s tým, čo si pod pojmom boh predstavujeme môžeme stretnúť. S Hospodinom teda môžeme mať konkrétnu skúsenosť Boha. Prorokovo meno je tak výpoveďou o rozoznaní Boha v Hospodinovi. Spája s ním pojem božstva. Tým sa ale zároveň vymedzuje proti akejkoľvek inej predstave o bohu, koleruje ju práve skúsenosťou Hospodina a jeho authority. Prorok je tak menom označený ako Hospodinov vyznávač a zástanca jeho jedininyčnosti.

2. 1. 2. Osoba

S osobou proroka sa v texte priamo nestretávame. Do deja príbehu nie je osobne zainteresovaný, jeho prítomnosť ani účasť na proroctvu nie je zjavná a zrejme ani potrebná. Nehrá tu zástupnú úlohu, žeby Božie slovo prežil v zastúpení za ľud. Nie je ani predobrazom predpovedaných udalostí. Dokonca nie je aktérom, ani hlavnou postavou spisu. Je tu spomenutý jedine menom, len ako svedok zjavenia, ako ten, ku komu je slovo Hospodinovo adresované, kto ho ako posolstvo rozpoznáva a zvestuje. Chýbajú nám aj akékoľvek životopisné údaje.

⁹ Vid' novozákonné vyznanie: Ježiš je Pán v 1K 12, 3, či zvolanie: Ježiš je Kristus v Sk 9, 22

Pravdepodobne je na okraji záujmu spisu, čo môže mať pre nás zvestný charakter. Nie je tu dôležitá osoba proroka, ale zvesť samotného slova. To sa netýka len jeho, nie je spojené s jeho postavou, ale týka sa celého ľudu. V tomto prípade je dôležitejší sám spis, než prorok.

2. 1. 3. Historicita

Aj otázka po historicite proroka je ťažko zodpovedateľná, ak tu vôbec má miesto a oprávnenie. Žiaden z vyššie uvedených výskytov tohoto mena v Tenaku ho nespojuje s autorstvom knihy. Jeho osoba je konkretizovaná jedine otcovským menom. To môže zvýrazňovať konkrétnosť historickej postavy, ale môže ísť aj o doplnenie charakteristiky proroka, ukázanie v akej otcovskej línii sa uberá. Ani žiaden z biblických rodokmeňov nám ho nepomôže identifikovať. Akoby bolo autorovým zámerom, aby sme sa nemohli sústrediť na neho, ale museli všetku svoju pozornosť venovať jeho svedectvu¹⁰.

Tak zostáva otvorená aj otázka, či existovala konkrétna osoba autora spisu, ktorý je nositeľ tohoto mena a zanechal nám v úvode svoj podpis. Celkom tak je možné a javí sa ako pravdepodobné aj to, že tu nejde o podpis autora, ale skorej o nadpis spisu. Ten by nám poskytoval informácie, ako ku knihe pristupovať a čo od nej čakať. Sám spis je potom vyznaním viery v Božiu jedinečnosť a Hospodinovu zvrchovanosť. Vyznávačom Hospodinovým tak nemusí byť len nejaký prorok, ktorého nevieme bližšie identifikovať. Je to sám čitateľ, alebo spoločenstvo, ktoré vstupuje do posolstva knihy nadpisanej týmto vyznaním a súc prehovorený a zväbený Bohom, vyznáva a poznáva, že ním je jedine Hospodin. Preto nie je tak dôležitá ani postava proroka, ktorá je zrejme zámerne zamlžená, ale jeho meno, ktoré je kľúčom k jeho posolstvu. Preto čitateľ nemá sústredovať pozornosť na proroka, ale na slovo, ktoré sa ku nemu stáva.

¹⁰ Podobne píše Heller o Micheášovi in: Zákon a proroci, Studie a texty, Kalich, Praha 1984; str. 90.

2. 2. Doba vzniku

Podobne, ako nemáme bližšie zmienky o autorovi, absentujú aj údaje, ktoré by nám mohli byť nápomocné pri určení doby vzniku spisu. Tie zvyknú tvoriť úvod ku väčšine prorockých spisov. Tak nemožeme spoľahlivo zistiť, či ide o predexilného, alebo poexilného proroka, nemáme možnosť nahliadnúť do dobového pozadia, nie je nám zrejmá ani situácia, do ktorej pôvodne prehovoril.

O dobe písania by nám nepriamo mohli pomôcť niektoré narážky. Hovorí sa tu o znemožnení obete, čo by mohlo naznačovať skúsenosť s pádom kultu počas exilu. To by svedčilo za poexilný pôvod. Z niektorých narážok na kanaánsky kult by sa dolo vyvodiť, že ide o predexilného proroka¹¹. Všetko sú to však len naše pokusy, ktorých legitimita je dosť otáznava a zmysel skôr mätúci ako objasňujúci. To platí aj pri hľadaní situácie a okolností, v ktorých spis vznikol, ktoré sa v ňom odrážajú a do ktorých je adresovaný.

Ale ak pôsobenie proroka nie je časovo vymedzené, nemá cenu sa ním zaoberať a pre autora zrejme nehralo rolu. Potom je dôležitá práve ona nečasovosť, ktorá sa nám pri čítaní stáva nadčasovosťou. Absencia akéhokoľvek časového údaja robí tento spis aktuálnym v každom čase a v každej situácii. Dokonca aj proroctvá časovo ohraničené a vymedzené dobou panovania kráľov platia vždy za situácie podobnej tej, v ktorej je spis písaný, alebo v ktorej sa jeho dej odohráva. Joel je kniha aktuálna v každej dobe a každej situácii, preto táto nie je konkretizovaná ani vymedzená žiadnym údajom ani priamou narážkou.

¹¹ Tak napríklad v JI 1, 8 sa dá vidieť narážka na bohyňu Anat, ktorá oplakáva svojho manžela Baala. Tá bola zároveň pannou aj manželkou Baalovou. To by mohlo poukazovať na predexilný pôvod, keďže kanaánské mýty ešte boli aktuálne živé. Jednoznačný dôkaz sa však v tom nedá vidieť.

O panenstve bohyne Anat svedčia aj tabulky z Ugaritu, ktoré panennstvo tejto Baalovej manželky ospevujú. Napr. KTU 1.10 in: Stehlík Ondřej: Ugaritské náboženské texty, Vyšehrad, Praha 2003; str. 158.

2. 3. Dôvod vzniku

2. 3. 1. Kultická dráma

Text spisu bol recitovaný a snáď aj nejako dramaticky znázornovaný v kulte. Nevyrastá pravdepodobne z nejakého v určitej historickej chvíli prítomného (realného skutočného) problému, ako o tom svedčí absencia časového a situačného zaradenia., ale skôr z liturgických potrieb. Svojim rázom je koncipovaný (aspoň z niektorých pasáží sa to javí) ako scénar ku kultickému daniu, alebo ku kajúcej liturgii. Aj svojím obsahom je vždy aktuálnym volaním k pokániu a návratu k Hospodinu, jedinému pravému Bohu. Preto toto pokánie mohol byť dramaticky stvárnené a predvedené ako kultická dráma. Na podobný proces poukazuje Heller, keď opisuje vznik eposu z kultickej slávnosti:

„Tak napríklad Baalov príbeh býval dramatizovaný i predvádzaný a tak sprítomňovaný, aktualizovaný slávnosťou na počiatku vegetačného obdobia. Až neskôr sa príbeh oddeľuje od svojej kulticko dramatickej podoby a namiesto predvádzania je rozprávaný, predávaný a samozrejme upravovaný, aktualizovaný a estetizovaný, až prechádza do literárnej podoby eposu“.¹²

Heller tým ukazuje, že báje nemajú pôvod v historických udalostiach, ale v nábožensko etických problémoch. Niečo obdobné však platí aj o prorokových spisoch alebo žalmoch. Aj tie mohli vzniknúť z kultického podhubia. Nie je však vylúčené, že mohli byť vo svojej pôvodnej forme a podobe scénárom nejakej kultickej drámy.

2. 3. 2. Liturgický spis

Nech však je pôvod Joelovho spisu akýkoľvek, pre nás je dôležité, že ide o liturgický spis. Či sa do takejto formy vykryštalizoval priebehom času, alebo je v tejto podobe už koncipovaný, to nehrá pri jeho výklade roľu. Je však zrejmé, že kult sa v ňom odráža a má pre jeho porozumenie dôležitú úlohu. Vyzýva totiž k liturgickým úkonom, gestám a symbolom. Tie sú pre čitateľa vyjadrením,

¹² Heller J.: Motiv boje a pouti; in: Křesťanská revue 7/96; str. 180.

pretlmočením a sprítomnením samého zjavenia. Do posolstva knihy teda nemožno naplno preniknúť len jeho čítaním. Jej zvesť sa ozrejní a prežije až v rituáloch a liturgii, ku ktorým vyzýva a nabáda. Tu nejde len o vzbudenie estetického zážitku, o situáciu akoby. Ide o konfrontáciu so slovom, do ktorého je čitateľ, ako účastník liturgického diania, ponáraný. Skrze tieto gestá a úkony sa slovo stáva aj poslucháčovi.

2. 3. 3. Literany útvar

Hodnota textu však neklesá ani bez kultického a liturgického použitia knihy. Pre nás je dôležitou súčasťou kánonu a svedectvom o záchranom, spasiteľnom konaní Hospodina, ako ho zažil prorok a ľud v istej dejinnej situácii. Ukazuje chápanie udalostí pod zorným uhlom reflexie súdu. Je svedectvom o dobovom myslení, vyjadrovaní a nazeraní na svet a dejiny. Je tiež poéziou v ktorej sa odráža estetické cítenie, zmysel pre obrazy, bohatstvo metafor, básnických obrátov a perzonifikácii. V neposlednom rade sa stala inšpiráciou mnohým iným literátom a motivovala a ovplyvňovala ich tvorbu. Poznamenala myslenie mnohých generácií jej tradentov a čitateľov, takže sa právom môže zaradiť do svetového literárneho dedičstva.

Je však zároveň aj svätou knihou, ktorá je sprievodným slovom v bohoslužbe, kde v rôznych formách nachádza svoje uplatnenie. Stala sa príbehom, ktorý je rozpoznávaný ako pravidlo a meradlo života, aj každej náboženskej skúsenosti. Našla tak uplatnenie v kajúcej liturgii ako jej sprievodné slovo. Uvádza čitateľa do situácie stretnutia sa s Bohom v pozícii jeho súdu. Inšpiruje volania a modlitby k Bohu. Sama je aj modlitebnou knihou, do ktorej slov modlitebník vstupuje a preberá ich ako vlastné slová modlitby.

Odráža však aj existenciálne postavenie človeka svojej doby a konfrontuje s ním dnešných ľudí, ktorí sa aj s odstupom tisícročí v nej môžu nájsť. Je príbehom ľudskej existencie, vedomia úzkosti aj nádejnosti bytia, strachu z budúcnosti aj zápasom o ňu. Je teda naším príbehom, ktorý nám otvára oči a umožňuje pozrieť sa na seba a svoje problémy s nadhľadom z odstupu celých stáročí.

2. 4. Štruktúra knihy

- 1. kapitola:** A. Dianie slova (v. 1-3)
B. Zvest' osúde (katastrofách)
 škodcovia ako zvest' súdu (v. 4-5)
 vojsko ako zvest' súdu (v. 6-12)
C. Výzva k pokániu
 kajať sa (v.13-14)
 deň Hospodinov (v. 15-18)
 volanie Hospodina (v. 19-20)
- 2. kapitola:** A. Zvest' o dni Hospodinovom
 ohlásenie (v. 1-2)
 opísanie (v. 2-10)
 vysvetlenie (v. 11)
B. Výzva k návratu
 roztrhnúť srdce (v.12-14)
 pôst (v.15-16)
 prosby kňazov (v. 17)
C. Absolúcia
 návrat úrody (v. 18-19)
 odvrátenie nepriateľa (v. 20)
 výzva nebáť sa (v. 21-22)
 výzva jasať (v. 23-27)
- 3. kapitola:** A. Zaslúbenie Ducha Božieho (v. 1-2)
B. Znamená (v. 3-4)
C. Záchrana na Sione (v. 5)
- 4. kapitola:** A. Súd nad národmi (v. 1-8)
B. Súd v doline Jošafat (v. 9- 12)

2. 5. Posolstvo

U Joela možno badať určitú podobnosť s prorokom Ámosom.¹³ Obaja zvestujú súd, ktorý prichádza ako deň Hospodinov, ktorý je temný a hrozný. Volajú ľud k návratu plnému (celým srdcom), a nielen polovičnému. Obaja tiež zhodne používajú pri výzve k pokániu nádej, nie však istotu na to, že sa Hospodin zľutuje.¹⁴ Tým chcú naznačiť, že ani pokánie nie je automatický návod k Božej milosti. Ukazujú takto na Božiu zvrchovanosť a neovplyviteľnosť. Joela teda môžeme označiť za proroka súdu. Zvestuje prírod dňa Hospodinovho, ktorý je súdom nad národmi. Je to deň tmy a hrôzy, ktorý sa blíži a udalosti, prorokom popisované, sú jeho predzvesťou. Tak volá ľud k návratu k Hospodinovi.¹⁵ Tým však, ktorí dúfajú v Boha, oznamuje jeho milosť a záchranu na Sione. Súd je u neho chápaný ako volanie k pokániu. Je s výzvou k navráteniu sa úzko, až neoddeliteľne spojený a svojou podstatou aj k nemu smeruje a cieľi.

V prvej časti spisu hovorí sám prorok. Ale druhá časť, od 2, 12, je koncipovaná ako priama Božia reč, citovaná ako Hospodinov výrok. Posolstvo je smerované a adresované priamo k ľudu, ale aj k jeho nepriateľským národom, nad ktorými je vyhlásený súd.

Témou sú škodcovia, ktorí sú vyrazovým prostriedkom pre obraz súdu, ale najmä vojsko, ktoré vystupuje na jednej strane ako nepriateľ, na strane druhej ako Boží služobník reagujúci na jeho pokyn. To vyjadruje akéhosi modelového nepriateľa, ktorý sa nedá priamo stotožniť s konkrétnou historickou armádou. Jeho opis je zaradený do mýtických súradníc, preto jeho zvestnosť má modelový charakter. Môže však byť aktuálne sprítomnený každou vojnou. Proroctvo je tým oslovujúce v každej dobe, ktorá sa popisovanej situácii podobá, ale dá sa vzťahovať a preniesť do každej polohy, ktorá upozorňuje na Boží súd. Ukazuje čitateľovi, že tento súd je čitateľný a pozorovateľný v každom čase.

¹³ Am 5, 18; Jl 2, 2.

¹⁴ Am 7, 3; Jl 2, 14.

¹⁵ Jl 2, 12.

3. SLOVO AKO DIANIE SÚDU

3. 1. Slovo ako udalosť

Proroctvo Joelovo začína oznámením slova: „Slovo Hospodinovo, ktoré bolo k Joelovi.”¹⁶ Proces, ktorým prorok dochádza slova, je vyjadrený slovesom היה – byť. Nie je tu teda zmienka o zvukovom vneme, ani sa nekonkrétizuje spôsob oného súcna, akým slovo je, či existuje pre Joela. Takto je však znázornená jeho procesualnosť. Ide tu o obvyklú a pomerne častú formulu opisujúcu zjavenie slova Hospodinovho prorokovi. Heller z toho vyvodzuje, že „tu ku slovu prichádza Hospodin sám. Len on má iniciatívu, len on tu má čo povedať.”¹⁷ Ďalej hovorí, že „stávaním sa slova sa popisuje Boží vstup do akcie, ako to najvýraznejšie vystihuje výklad mena Hospodin v Ex 3,14: Som ten, ktorý sa stáva prítomným, jednajúcim, posobiacim.”¹⁸ Stávanie sa slova je takto pomerne charakteristickou formou zjavenia. Vyjadruje sa tým oslovenie, uvedenie do slova, alebo vstúpenie do procesu, ktorý sa s daným slovom deje, či lepšie povedané nastáva.

3. 1. 1. Slovo ako process

Už C. S. Daněk sa kedysi vyslovil, že „asi nebude náhodou, že po hebrejsky slovo a vec aj v zmysle kauzu (spor) sa označuje tým istým výrazom *dábár*.”¹⁹ Tento výraz možno z Hebrejčiny preložiť ako slovo, výraz, reč, vec²⁰, ale aj dej²¹. Reč sa potom nemusí diať iba skrze slová, ktoré v nejakej logickej kombinácii vyjadrujú informáciu. Prehovorením môže byť aj vec, alebo udalosť. Ba naopak možno povedať, že slovo samo je v biblickom chápaní udalosťou, je dejom, procesom, hýbateľom, teda oslovením. Ono vytrhuje zo stavu pasivity a burcuje

¹⁶ Joel 1, 1.

¹⁷ Heller Jan: Zákon a proroci; str. 136.

¹⁸ Tamtiež.

¹⁹ Daněk: Vybrané studie !!!; str. 39.

²⁰ Pípal: Hebrejsko český slovník; str. 32.

²¹ Trabalka: Prvý Hebrejsko – slovenský slovník; str. 58.

k aktivite, k činu. Slovo vytvára napätie medzi súčasným stavom a situáciou o ktorej hovorí, ktorú zvestuje, či ku ktorej vyzýva. Tak Boh tvorí svet skrze slovo. Kde cítiť toto napätie medzi oslovením a osloveným, tam počuť, či lepšie povedané, tam sa deje slovo. Daněk to vysvetľuje slovami: „kde počuť protestovať zem na nebi a nebo proti zemi, tam sa hlása Božie slovo“²². Tak Daněk vidí aj v starozmluvných predstavách stelesnený protest, ktorého prízvukom je svedectvo.²³

Z toho, čo sme už o slove povedali vyplýva, že ono nemusí byť totožné a stotožniteľné s literárnym záznamom. Reč je len jednou z foriem slova, do ktorej sa oblieka, aby splnilo svoj účel, totiž oslovenie človeka. Podľa Balabána „Boh si totiž môže použiť k oslovujúcemu zastaveniu človeka čokoľvek, či kohokoľvek iného“.²⁴ Balabán poukazuje na Bileámovu oslicu, či zvláštnu úlohu ryby a červíka v príbehu o Jonášovi. Tým vystihuje poslanie slova – zastaviť človeka na jeho bludnej ceste. „Slovné znenie sa môže zmeniť, poslanie osloviť sa však nemení.“²⁵ Podľa neho slovo nie je nejaká automatická božská náuka, ale výzva a osobné povolanie. Preto živé a oslovujúce Božie slovo potrebuje živého a oslovujúceho proroka, ktorý sa so slovom identifikuje a skrze svoje vlastné výrazivo a vlastné gestá oslovuje, povoláva a burcuje. Možno povedať, že vytvára napätie medzi stavom do ktorého hovorí a situáciou o ktorej hovorí. Práve toto napätie je oslovením, aj silou slova, teda burcovaním k aktivite – k daniu a uskutočňovaniu sa slova. Tak slovo nie je len oslovenie, ale aj dej, udalosť. Dejom slova je podľa Lochmana Duch svatý a ten veje kam chce.²⁶ Preto nemožno o ňom hovoriť tam, kde je statut quo, kde sa nič nehýbe, kde niet burcovania k pohybu, k daniu práva, kde nemotivuje ku konaniu spravodlivosti, nevolá k pokániu. Oslovenie nie je závislé na forme, ona je len prostriedok a nástroj. Preto funkciu slova u prorokov zastupuje často akákoľvek udalosť zvestného charakteru. Je to určitá prezentácia slova, zvláštna forma metafory. Funguje na princípe asimilácií, keď sa na základe vnútornej súvislosti vytvorí

²² Daněk: Vybrané studie, Praha 1977; str. 39.

²³ Tamtiež.

²⁴ Balabán: Hebrejské myšlení, Herman a synové, Praha 1993; str. 80.

²⁵ Tamtiež.

²⁶ Lochmann Jan M.: Bible slovem Božím, in: Úvod do studia bible, AY 1950; str. 8

v myslí asociácie na konkrétnu zvestovanú udalosť. Takto môže všedná a bežná udalosť sprostredkovať zvesť slova – osloviť. Tak ukazuje na Boží zámer alebo rozhodnutie. Sprítomňuje situáciu, ktorá má nastať, alebo byť uskutočnená. Preto aj skrze dianie vo svete je divák ako poslucháč slova konfrontovaný so situáciou, v ktorej sa nachádza..

3. 1. 2. Udalosť ako symbol

Aj bežná udalosť, či dianie môže mať zvestnú funkciu a byť nositeľom posolstva. Tak môžu o Bohu vypovedať jeho výtvary a zvestovať tak jeho velebu. Boh je takto prítomný vo svete. Skrze dejiny a skrze svoje stvorenie hovorí, provokuje, protestuje a verbuje. Nandrásky vidí problém neschopnosti rozumieť symbolom vo vplyve pozitivizmu, keď hovorí: „Zredukovaním pravdivosti na pozitivistické chápanie pravdy prestali sme vidieť vo veciach sveta aj niečo symbolizujúce, ako to videli generácie stredoveku.²⁷

Aby sme mohli pochopiť, ako udalosti a dianie vo svete prezentujú a symbolizujú Božie prehovorenie, musíme si najprv urobiť etymologický a sematický rozbor výraziva. Symbol je odjakživa spojený s náboženskou formou vyjadrovania a zvesti. Je to termín pre úkon, alebo prostriedok vyjadrujúci skutočnosť, ktorú nemožno vnímať iným spôsobom. Úzko však súvisí s vyznaním viery. Grécky pojem symbolon možno etymologicky odvodiť od slova *συμβαλειν*, čo znamená vrhnúť dohromady, spojiť.²⁸ Pokorný výraz *συμβολον* prekladá ako súhrn, znamenie súnalezitosti.²⁹ To ukazuje, že tu máme dočinenia s niečím, čo môže potvrdiť vierohodnosť. Ide o výraz, ktorý prenáša určitú informáciu, ale zároveň zaručuje jej pravdivosť. Kunetka vysvetľuje pojem symbol nasledovne: „Symbol bol v antike predmet (prsteň, palica, tanier) zložený z dvoch častí, ktoré do seba zapadali a bol používaný napríklad pri uzatváraní zmluvy. Kto vlastnil jednu polovicu symbolu, mal právo na vyplnenie podmienok zmluvy. Mal v ruke jednu časť, a predsa vlastnil celok. Vec sama nebola

²⁷ Nandrásky Karol: Milan Rúfus - poeta sacer v rozhovore nad životom, Bratislava 2002; str. 193.

²⁸ Kunetka František: Slavnost našeho vykoupení, Kostelní Vydří 1997; str. 60, ďalej len Kunetka.

²⁹ Pokorný: Apoštolské vyznání, Mlýn, Třebenice 1994; str. 10.

zmluvou, bola však jej symbolom, znamením, formou prezentácie. Pod pojmom symbol boli chápané obe roviny, teda celá skutočnosť³⁰.

Podľa tohoto pohľadu je symbol predmet, ktorý má účasť na veci, ktorú reprezentuje, hoci ňou nie je. V ňom je samá vec reálne prítomná (sprítomnená). Možno ju vnímať, hoci je mimo zmyslové vnímanie. Tak symbol participuje na zvesti a zároveň je sám onou zvesťou. Je akýmsi zmyslami vnímateľným zjavením nevnímateľného. Keď toto uvažovanie prevedieme na rovinu prorockých symbolických udalostí, potom sa dá povedať, že skrze ne je Božie neviditeľné dielo a pôsobenie symbolicky predstavané prostredníctvom osoby proroka, ktorý ho robí viditeľným. Iné vysvetlenie symbolu podáva Moskala: „Symbolon znamená v pôvodnom význame vec, ktorú mal posol, aby sa ukázalo, že jeho poslanstvo je vieryhodné. Symbolon bola napríklad polovica kameňa. Druhú časť kameňa vlastnil ten, komu malo byť poslanstvo doručené. Podľa symbolon príjemca poznal, že poslanstvo je pravé. Vzal teda symbolon, ktorý mu podal posol, dal ho ku svojej polovici kameňa a pokiaľ zapadli do seba, tak vedel, že je vieryhodné“³¹.

Podľa tohoto vysvetlenia je symbol akousi zárukou vieryhodnosti. To je zrejme dôvod, prečo sú pojmom symbolá označované práve vieryvyznania. Z uvedeného citátu vyplýva, že symbol neposkytuje iba informácie o Božej vôli a o prichádzajúcich udalostiach. On je zároveň aj akousi zárukou platnosti zvestovaného slova.

Kunetka vidí podstatu symbolu v tom, že „neviditeľné sa zjavuje vo viditeľnom“. Symbol je pre neho „komplexná skutočnosť, lebo predstavuje spojenie vonkajších znamení s vnútorným zmyslom“³². V tom istom duchu vníma symbol aj Tillich. Hovorí, že „symbol a znak odkazujú za seba k niečomu inému“³³. Preto, „hoci nie je tým, čo symbolizuje, predsa sa podieľa na zmysle a moci symbolizovaného“³⁴. Tillich ďalej rieši rozdiel medzi symbolom a znakom. „Symbol narozdiel od znaku sa zúčastňuje zastupovanej reality a ukazuje

³⁰ Kunetka; str. 61.

³¹ Moskala Jiří: Tradice, svátky, symboly in: Akademie 93, Praha 93; str. 29.

³² Kunetka; str. 61.

³³ Tillich Paul: Biblické náboženství a ontologie, Praha 1990; str. 116, ďalej len Tillich.

³⁴ Tamtiež.

k realite, ktou zastupuje. Zatiaľ čo znak sa nezúčastňuje reality a dá sa nahradiť iným.³⁵ Symbol tak vlastne reprezentuje zvestovanú udalosť. Umožňuje vnímať skutočnosť, ktorá je iným spôsobom nevyjadriteľná. Zároveň však človeka otvára pre jej vnímanie.

Skrze symboly môže byť prichádzajúca udalosť prežívaná ako už prítomný fakt. Ide tu teda sorej o akýsi predobraz udalosti. Možeme povedať, že symbol robí Božiu vôľu viditeľnou a robí to vierohodným spôsobom.

3. 2. Ľudská reflexia udalosti (slova)

3. 2. 1. Reflexia slova Božieho

Slovo, o ktorom v našom texte ide sa stáva prorokovi a ten ho zvestuje ako výzvu k počutiu:

„Počujte to starší, načúvajte všetci obyvatelia krajiny.

Stalo sa niečo takého za vašich čias alebo za čias vašich otcov?“(v. 2)

Prorok, súc slovom oslovený sa sám stáva výzvou, a teda slovom, ktoré volá a burcuje. Nabáda k vnímaniu toho, čo sa deje. Netlmočí výrok, ktorý by doslovne opakoval, ale poukazuje na dianie prebiehajúce v tých časoch. Výzva je adresovaná starším³⁶, ktorí majú počuť a všetkým obyvateľom zeme, ktorí majú načúvať. Pri vnímaní slova nemá miesto výlev nábožného vnútra človeka, ani tu nejde o nasadenie vlastnej fantázie a predstáv. Ide tu o vydanie sa prichádzajúcemu osloveniu. Termín počuť skrýva v sebe aspekt záväznosti. Nejde len o registráciu nezáväznej informácie, ale svoje miesto tu má poslušnosť, ako uposluchnutie výzvy. V tom duchu hovorí aj Balabán: „Slovu sa dá len načúvať a to načúvanie nie je totožné s posluhom prednášaných textov.“³⁷ Starší majú byť zodpovední za slovo. Sú vyzývaní k jeho vnímaniu, registrovaniu a nepremeškaniu. Sú tými, ktorí ho majú prijať ako prví a niesť ho ďalej v jeho

³⁵ Tamtiež.

³⁶ זקנים – starší, sú predstavitelia rodov a kmeňov podielajúci sa na ich správe a súdení. Ich úlohou je viesť ľud. Nu 11, 17.

³⁷ Balabán M.: Hebrejské myslenie; str. 74.

osloviteľnosti. Termín načúvanie vyjadruje sústredenie a venovanie pozornosti slovu. Tu ide skorej o zvukovú stránku. Sloveso שָׁמַע súvisí s uchom, ako orgánom sluchu. Dá sa preto preložiť ako naklonenie, či nastraženie ucha. Všetci obyvatelia zeme sú volaní k pozornosti slovu, ktoré starší vnímajú a tlmočia. Slovo samo nezaznieva ako presne formulovaný výrok. Ukázané nám je skôr prorokovou otázkou po tom, čo sa stalo. Pozornosť nie je sústredená na výpoveď, ale na dianie a udalosti. Sústreďením pozornosti na ne má byť vnímané Božie slovo, ktoré má charakter určitého procesu, narušenia stereotypu a vyvedenia z rovnováhy. Prorokova výzva je smerovaná práve k reflexii týchto udalostí a ich vnímaniu ako prejavu Božieho prehovorenia. Práve skrze ne sa slovo stáva. Začína totiž existovať ako slovo, ako výpoveď a zvesť. Joel vyzýva starších práve k takémuto vnímaniu zvestnosti prichádzajúcich udalostí.

3. 2. 2. Tradícia ako slovo Božie

Prorok tiež vyzýva k tradovaniu slova, keď nabáda k jeho rozprávaniu ďalším generáciám:

*O ňom k svojim synom rozprávajte a synom ich synov
a ich synovia k pokoleniu ďalšiemu. (v. 3)*

Poslucháč, ako svedok, má na slovo nadviazať svojim vlastným svedectvom. Stáva sa teda akýmsi živým slovom, nielen rozprávačom mŕtvej formule. Termín rozprávať,³⁸ naznačuje akýsi opätovný výčet udalostí, o ktorých je reč. Rozprávanie sa však týka oných udalostí, o ktorých svedčí, a ktoré je nutné uchovať v pamäti ďalších pokolení.

Obsah ich výpovede treba však nahovoriť, to znamená, je nutné stať sa jeho ústami. Možno tu hovoriť o oživení, či živúcnosti slova v tradícii. Tak proroctvo nie je dané len jeho priamym poslucháčom, ale je adresované každej generácii v hocakej situácii. Slovo sa potom stáva dedičstvom, ktoré tvorí v poslucháčovi identitu syna a spojuje ho s otcami. Syn je tak každý, kto je v onej dedičskej línii toho slova, ktorého tradovanie je putom s predkami. Syn v slove preberá odkaz

³⁸ Hebrejsky שָׁמַע

živých svedkov Božieho prehovorenia a sám sa stáva účastný slova, ktoré pôvodne nastalo prorokovi. Povinnosť rozprávať je záväzná. Aktualizuje zvesť Božieho prehovorenia každému pokoleniu. Vytvára tak rodovú pamäť, v ktorej je slovo živé, aktualizované a prežívané. Vystihuje to Veselý, keď píše:

„Strata vedomia puta so svojimi predkami a ich tvorčiou činnosťou a duchovným odkazom vedie nepochybne k mravnému úpadku, pretože prestáva pôsobiť veľmi silný korektív tradície.“³⁹

Tradícia je teda prvok identity tvorný a identity nosný, pretože sprítomňuje Božie prehovorenie a aktualizuje v každom posluchačovi, ktorý je ohnivkom v jej reťazi. Tradovanie však nie je len obnovovaná spomienka. Umožňuje tradovaný príbeh prežiť nanovo, ako svoj vlastný, ako príbeh, pokračujúci v príbehu tradentov. Hospodinovo volanie ku pokániu nie je v minulosti realizovaný a ukončený akt, ale v rozprávaní synom vždy aktuálne volanie.

3. 3. Slovo ako súd

3. 3. 1. Profetická interpretácia

Joel zvestuje (interpretuje) slovo Hospodinovo poukazom na prírodné katastrofy. Pohromy, ktoré spôsobil žravý hmyz sú obrazom zvesti a v prorokovej interpretácii zvesťou samou. Slovo Hospodinovo sa v Joelovom podaní deje skrze kalamitu vyvolanú hmyzom:

*Ostatok po húseniciach požrali kobyľky a zvyšok kobyľiek požrali chrústy
a zvyšky po chrústoch požrali šváby. (v. 4)*

Na základe zúrenia prírodných živlov je transparentné Hospodinovo konanie, prorokom označené za dianie slova. Pohroma je videná z perspektívy Božieho prehovorenia a vnímaná ako numinózna situácia. Ako taká sama o sebe vyvoláva pocit údesu,⁴⁰ dá sa pociťovať ako Boží hnev. Tento pocit človeka ovplyvňuje a smeruje, možno povedať, že u neho pôsobuje dianie slova. Kobyľková pohroma

³⁹ Veselý Vladislav: Hudební výchova a duchovní hudba, in: Kresťanská revue 10/93 str. 272.

⁴⁰ Tak Rudolf Otto popisuje posvatno ako mysterium tremendum.

potom nepotrebuje interpretáciu. Ani prorok ju nevykladá, nezdôvodňuje, len dáva do súvisu s Božím slovom. Tým ju uvádza do vzťahu s posvätnom, čoby náboženským citom, ktorý má zvestnú hodnotu sám o sebe. Ukazuje tak, že to, čo sa deje, nie je svojvoľný proces, ale deje sa v súlade s Božou vôľou. Tým vyznáva jednak, že Hospodin má situáciu pod kontrolou a nič sa teda nedeje svojvoľne. Zároveň však robí transparentným jeho prehovorenie. Náboženský cit býva trvale spojený s inými citmi, ktoré sa k nemu pridružujú⁴¹ Tak pocit posvätna vyvoláva u človeka pocit profánosti. A práve skrze takéto vyvolanie pocitov a dojmov usmernených profetickou interpretáciou udalosti sa deje slovo.

Prorok názorne vyličí numinóznú situáciu. Tak sa tu stretávame z javom podobným, ako ho poznávame z podobenstiev. Pohroma tu hrá roľu akéhosi obrazu súdu. Text neuvádza termíny pre súd, alebo trest. Nejde tu len o ilustráciu zvesti, ale sama udalosť je zvesťou. Tá nepotrebuje komentár ani vysvetlenie, ak je vnímaná z perspektívy prorokovho vyznania, že sama je Božím slovom. Človek postihnutý pohromou je príjemcom zjavenia. Slovo je na ňom názorne predvedené a on do neho vstupuje, prežíva ho, je ním poznačený. Preto v procese zjavenia nie je len nezúčastneným divákom, či poslucháčom, ktorý ho prijíma z bezpečného odstupu. Dá sa tak hovoriť o ponorení⁴² do slova. S Nandráskym tak možno povedať: „Pri hlbšom ponore človek poznáva, že aj Boží hnev je darom a aj nahnevanou tvárou vyjadrený vzťah Večného je dávajúcim vzťahom. Preto aj tam, kde sa všetko javí ako strata, rozklad, či neistota, milujúcim Boha sa všetko obracia na dobré a aj z kameňa sa aj sladký život.“⁴³

V pohrome sa tak Božie slovo stáva živým oslovením, akýsi „viva vox“ a živý podnet, v ktorom sa otvára schopnosť vidieť skutočnosť v novom svetle. Žravý hmyz sa stáva prorokovi tvorčím vyjadrovacím prosriedkom, skrze ktorý líči dramatickosť situácie človeka v pozícii Božieho súdu.

Zvestnú hodnotu v tomto proroctve však nemusí mať len spomínaná pohroma. Ako prehovorenie možno interpretovať aj samo Božie mlčanie, s pohromou spojené. Javí sa to ako opustenie Bohom, jeho nezasahovanie do diania, vrženosť

⁴¹ Otto R. : Posvätno, Vyšehrad, Praha 1998; str. 57.

⁴² Podobne ako pri krste, kedy je človek ponorený do Krista.

⁴³ Nandrásky: Milan Rúfus ako poeta sacer; str. 155.

napospas situácii. Potom tu vyvstáva otázka, prečo to Hospodin dopustí. Prorokova zvesť je tak tiež vyznaním, že tu ide o Božie slovo. Zvestnosť spočíva už v samotnej ľudskej otázke po zmysle tohoto mlčania. To nastupuje tam, kde slová nestačia na vyjavenie zvesti. Prorok ani z tohoto uhla pohľadu situáciu neinterpretuje, len poukazuje na jej skutočnosť a realitu, čím uvádza do konštatovania, že čosi nie je v poriadku, že sa deje niečo, čo je mimo bežnú skúsenosť. Tak Božie mlčanie ako akt komunikácie nepotrebuje interpretáciu, ono sa musí diať k poslucháčovi, provokovať k pýtaniu, vyzývať. Joel robí počutelným ono mlčanie. Rozoznieva ticho. Poukazuje naň. Tak odkrýva mysterium, ktoré je skôr naznačené, než vyslovené. Nedá sa vysvetlovať, dá sa len naslúchať. Ono pôsobí a vyvoláva pocit. Tak Boží súd a jeho hnev nad nami nie je skutočná realita, ale náš pocit, vyvolaný Božím mlčaním. Je to naša sebareflexia, ktorá je následkom oslovenia. Tá nastupuje ako konfiteor a vyznanie svojej nedostatočnosti.

Zvestované slovo starším a obyvateľom zeme teda zaznieva ako prorokovo vyznanie a stáva sa slovom a tak pôsobí vyznanie aj u poslucháčov. Nakoniec v jeho tradovaní dochádza k obdobnému procesu v akejsi reťazovej reakcii. Ide o vyznanie, že čosi s nami nie je v poriadku, ale zároveň, že Boh nás v tom nechce nechať. Balabán to vystihuje slovami: „Slovo o súde národov, ktoré Boh Izraelu zveril, má slúžiť len k prebudeniu, k obratu a teda k záchrane národov.“⁴⁴ Je to vyznanie, že Boh tvorí dobro a človek to, čo od Boha pochádza, ako dobro musí prijímať. Preto ono dobro je akousi skrytou tvárou každej pohromy. Tá môže byť Božím prehovorením, ktoré sa nedá definovať ako trest,⁴⁵ nedá sa nazvať hnevom, ani ho nemožno interpretovať ako súd. Dá sa len vnímať a pociťovať jej skrytá tvár. To veľmi trafne vystihuje Di Sante, keď popisuje roľu židovskej berachy v poznávaní skrytej zámernosti modlitbou pýjaných vecí: „Svet a veci vo svete majú dvojitú tvár: jednu bezprostredne zjavnú, druhú skrytú a základnú... Na prvej úrovni zostávajú veci všedné, obyčajné, považované za

⁴⁴ Balabán: Víra nebo osud, Oikoumené, Praha 1993; str. 17

⁴⁵ Viď NZ príbeh o veži v Siloe!!! Tu Ježiš poukazuje na to, že nie každé nešťastie a pohroma sa dá chápať ako Boží trest. Bolo by strategickou chybou hľadať v každej udalosti Božiu reč, ale na každé nešťastie sa dá nahliadať z pozície božieho prehovorenia.

samozrejme; na druhej úrovni sa odievajú novými význammi, stávajú sa mimo – riadnymi.“⁴⁶ Prorocká reflexia slova Božieho funguje ako takáto reflexia skrytej úrovne udalostí. Presahuje len popis skutočnosti a poukazuje na skrytý zámer toho, kto ich naplnil zmyslom. Ide jej o hľadanie vyššieho zmyslu udalostí, o hľadanie ich prínosu pre človeka. Znamená to reflektovať veci vo vzťahu k Hospodinu a vnímať ich ako znamenie jeho pozornosti. Schopnosť vnímať znamenie Di Sante definuje ako vnímanie zámernosti toho, kto stojí za udalosťami.⁴⁷ Profetická interpretácia vníma svet ako Božiu otvorenú knihu a stávajúce sa Božie slovo.⁴⁸ Slovom svet povstal, je teda Božím prehovorením.⁴⁹ Tak činí svet bohoslužbou – transparentným Božím slovom. Svet a dianie vo svete sa javia ako Božie prehovorenie, ktoré poukazuje na jeho jednanie. Zvesť tohoto slova je jeho dianím v človeku, ktoré prichádza k nemu ako výzva.

3. 3. 2. Súd ako výzva

Človek však neokúša od Hospodina len dobro, ale aj zlo v podobe súdu. Neprežíva len Božiu prítomnosť a blízkosť, ale aj jeho vzdialenie sa a odmlčanie. V povedomí rozporu medzi Božím zámerom dobra a jeho absentovaním v realite života sa realizuje slovo v podobe výzvy. Aj prorok, potom čo poukáže na zvestnosť pohromy, túto transformuje v podobe Hospodinovho výroku ako výzvu pre poslucháča:

*Pretriezvíte opilci a plačte,
kvíľte všetci pijaní vína nad muštom, pretože je odňatý od vašich úst, (v. 5)
pretože národ vystúpil na moju zem, hojný a nespočetný
zuby jeho – zuby leva a tesáky levice má (v. 6)
položil môj vinič na pustatinu a môj figovník na pahýľ,
olúpaním olúpal a zahodil, zbeleli jeho výhonky. (v. 7)*

⁴⁶ Sante Di: Židovská modlitba, Oikúmené, Praha 1995; str. 45.

⁴⁷ Tamtiež; str. 46.

⁴⁸ Slovo Božie je vlaste skôr procesom a dianím, než výrokom. Preto, keď Boh tvorí svet svojim slovom, ten sa skrze neho stáva realitou a cez toto pvtvávanie sveta je proces slova viditeľný.

⁴⁹ Vid' niektoré žalmy, ktoré svedčia o transparentnosti Boha vo svojom stvorení.

Například Ž 19, 2: Nebesá rozprávajú o sláve Boha a dielo jeho rúk zvestuje obloha.

Pohroma sa týka viniča a figovníka. To má dopad na opilcov, ktorí majú plakať a pijanov vína, ktorí majú kvíliť. Výzva je formulovaná slovesom קִיַּץ, ktoré má v hifile význam precitnúť, pretriezvieť, zobudiť sa. To sa vyskytuje v súvislosti prechodu zo stavu nevedomia do stavu, v ktorom je človek schopný vnímať realitu.⁵⁰ Vyzýva teda k venovaniu pozornosti, a sústredeniu sa na to, čo sa deje. Reakcia má byť plač, od בכה – plakať, oplakávať, vzlykať a kvílenie, od ילל – kvíliť, skučať, skuhrať, nad muštom, ktorý im má byť odňatý. Nedostatok muštu je tu v službách Hospodinovho slova, ktoré sa prostredníctvom jeho absencie stáva výzvou k precitnutiu a tým k venovaniu pozornosti.

Pozornosť sa má sústrediť na národ hojný a nespočetný. „Výraz gój označuje kolektív nahliadaný z vonku, v súvislosti s určitým teritóriom, či spôsobom organizácie.“⁵¹ Vystáva tu otázka, či prvá pohroma je obrazom tohoto národa⁵², alebo tu Joel opisuje ďalšiu katastrofu spôsobenú národom, ktorý vystúpil na Hospodinovu zem⁵³. Nech sa prikloníme ku ktorémukoľvek názoru, isté je že národ je tu opísaný ako škodca viniča a figovníka, nie samotného obyvateľstva. Može teda ísť o termín pre organizačne jednotného škodcu viniča a figovníka, nehladiac na to, či sa tým myslí hmyz alebo armáda. Tu sa dá vidieť narážka na Ozeáša, ktorý vinič a figovník spomína v súvislosti s jeho smilnou ženou.⁵⁴ ako jej mzdu od milencov. Ich spustošenie sa spomína ako súd nad jej smilstvom. Z toho sa dá potom vyvodiť, že národ, je súdom nad modloslužbou Božieho ľudu. Vystupuje ako prosriedok jej odsúdenia. Ďalej Ozeáš zmieňuje víno a mušt,⁵⁵ ktorý odoberá rozum ľudu a ten sa oddáva modloslužbe, tu označenej za smilstvo. Zničenie viniča a odňatie muštu smeruje k vytriezveniu, precitnutiu zo stavu nevedomosti a zaslepenosti, v ktorej sa pácha idolatria a odpadnutie od Hospodina. V tom zaznieva, či lepšie povedané stáva sa slovo, ktoré je výzvou

⁵⁰ Napríklad zobudenie zo spánku: 1S 2, 6-12; Iz 29, 8; Jr 31, 26
prebudenie zo smrti: Iz 26, 19; Jr 51, 39; Da 12, 2
vytriezvenie JI 1, 5; Pr 23, 35.

⁵¹ Prudký: Národ ve Starém zákone, in: Kresťanská revue, 6/93; str. 142.

⁵² Vojsko prirovnávané ku kobyľkám je pomerne častý biblický jav, najmä v apokalptike.

⁵³ Podľa JI 2, 25 ide však skôr o kobyľky, chrústy a húsenice, ktoré sú metaforicky opísané ako vojsko Hospodinovo.

⁵⁴ Oz 2, 14.

⁵⁵ Oz 4, 11.

opilcom a pijanom vína. V absencii muštu sa realizuje výzva vo forme prebudenia k pretriezveniu a spamätaniu sa a to likvidáciou možností k modloslužbe.

Podľa Balabána výzva človeka profiluje: „ Touto výzvou sa človek stáva Kto, mimo túto výzvu je len niečo. Táto premena čo – človeka na Kto – človeka sa nedeje samočinne... Deje sa cestou a na ceste obrátenia obrátenia sa (שוב) k budúcemu, ktoré má a smie byť očakávané.“⁵⁶

3. 4. Súd ako Božie prehovorenie

3. 4. 1. Hospodinov zápas s vlastným kultom

Súd sa však netýka len prostriedkov umožňujúcich modlárstvo. Má dosah aj na absenciu obetí a teda na fungovanie a priebeh Hospodinovho kultu.

*„Kvíl ako panna opásaná vrecovinou nad manželom svojej mladosti, (v. 8)
odťatá je mincha aj úliatba z domu Hospodina.*

Smútia kňazi, slúžiaci Hospodinu.“ (v. 9)

Prorok popisuje deštrukciu náboženstva pred Hospodinom a to sa netýka len kanaanského, ale aj Izraelského. Ide tu o ďalšiu výzvu ku kvíleniu – לל, to znamená hlasitému plaču. Otázkou však je, kto má kvíliť. Výzva opilcom a pijanom vína je formulovaná v pluráli, vo verši 8. v singulári. Aj panna je tu uvedená len ako podobenstvo.⁵⁷ Môže teda ísť o priamu výzvu poslucháčovi slova. Každý, kto uzrie nasledujúcu situáciu, má kvíliť. Zaujímavý je však spôsob kvílenia: ako panna nad manželom svojej mladosti. Tej je odňatý manžel. Nemá možnosť s ním komunikovať, stretávať sa. To je podobenstvo na to, čo sa deje s kultom. Zničením viniča je likvidovaná modloslužba, ako bolo vyššie už zmienené. Ale tu je postihnutý aj Hospodinov kult, keďže je odťatá mincha a úliatba z jeho domu. To je dôvodom smútku kňazov. Oni sú pohromou postihnutí, nie Hospodin.

⁵⁶ Balabán Milan: Hebrejské človekosloví, Herman a synové, Praha 1996; str. 99.

⁵⁷ Dá sa tu vidieť narážka na bohyňu Anat, ktorá oplakávala svojho manžela Baala. Tak Český ekumenický preklad s výkladom, Kalich, Praha 1968; str. 73.

Tieto slová majú veľmi silné protináboženské zameranie. Tam, kde sa deje Božie slovo, tam se náboženstvo rúti – a to aj náboženstvo, ktoré tohoto Boha uctievalo, ktoré v Mojžišových knihách Boh sám ustanovil. Alebo inak povedané, zrútením sa náboženstva zaznieva Božie slovo. Boh sa tu ujíma slova tým, že sa odmlčiava. Ale zároveň tým manifestuje svoju blízkosť. Náboženské prejavy, dnes by sme povedali všetky náboženské predstavy, úkony a všetky formy zbožnosti a bohoslužby, pred jeho prítomnosťou ustupujú. Ako by potom pred Bohom, teda pred Božím hnevom mohol obsáť človek? Zničenie kultu zničí človeka, pretože tomu je tým odňatý prístup k Bohu. Ak sa Hospodín pre neho odmlčí, tak to človeka zrazí a zostáva len plač a smútok. Toto zrazenie je však prehovorením a manifestáciou súdu. Volaním k pravej bohoslužbe, k jej novému prehodnoteniu.

3. 4. 2. Historická skúsenosť ako model súdu

Prorok ďalej uvádza ďalší dôsledok škodcu: spustošenie poľa. Určitá historická udalosť môže slúžiť aj ako modelová situácia zvesti, ktorú zastupuje a symbolizuje. V zničenej úrode sa prezentuje zvestovaná budúcnosť:

Spustošené je pole, smúti pôda,

pretože spustošené je obilie, uschol mušt, je schátraný vonný olej. (v. 10)

Prežitá a zakúšaná skaza je demonštráciou zvestovaného súdu. Ten je v nej ako vo svojom vyjadrovanom prostriedku sprítomnený, minifikovaný a kontrahovaný, do podoby, v ktorej je vnímateľný. Kalamita, ktorú Joel používa ako model súdu, teda sprehl'adňuje situáciu, v ktorej sa ťažko dá orientovať a robí ju prehľadnou. Tak robí čitateľným Boží postoj, ktorý by inak zostal skrytý, ale predsa skutočný. To je viditeľné na reakcii, ktorú má model súdu vyvolať. Skaza poľa sa týka najmä oráčov a vinárov:

Bud'te zahanbení oráči, kvilte vinári

nad pšaicou a nad jačmeňom, pretože zahynula žatva poľa. (v. 11)

Ich reakcia je opísaná dvomi slovesami: יָבֹשׁ – hanbiť sa v hofále a יָלַל – kvíliť v hifile. Hanbenie sa je v biblii často spojené so súdom nad človekom. Tak sa

hanbí zlodej, keď je pristihnutý pri čine⁵⁸, modlári⁵⁹ a zlievači modiel⁶⁰. Hanba teda býva spojená s odhalením hriechu. Heller o termíne hanba hovorí, že: „Nevyjadruje len pocit niekoho, kto utŕžil hanbu, ale popisuje predovšetkým objektívnu situáciu človeka a je dôležitým obratom starej právnej terminológie.“⁶¹ Kvílenie sa zas týka smútku a zármutku. Týmito slovesami Joel opisuje reálnu reakciu na konkrétnu udalosť, ale dáva ju do súvislosti so súdom. Historická udalosť s jej dôsledkami pre človeka vyjadruje Boží zámer ako modelovo vopred uskutočnený dej. To vidno aj v popise zničených stromov:

*Vinič je uschnutý, figovník je schradnutý,
granátovník aj d'atlovník a jabloň, všetky stromy poľa uschli,
pretože vyschla radosť od ľudí zeme. (v. 12)*

Skaza stromov je tu podobenstvom skazy radosti. Na základe charakterovej podobnosti modelu s orginálom prorok vykresluje ďalší dôsledok súdu. Radosť symbolizovaná stromami a ich úrodou je dôvodom k chválení Hospodina. Ich zničenie potom znázorňuje stav, v ktorom niet chválenia Boha.

3. 5. Slovo ako kult

Po vylíčení pohromy nasleduje Joelova výzva ku pokániu. Tá má prebiehať skrze prorokom vymenované úkony. Slovo proroka tu zaznieva ako priama výzva, ale slovo Hospodinovo sa má diať práve skrze kultické pokánie, do ktorého má ľud vstúpiť. Ide tu o akúsi názornú profetiú, ktorú nepredvádza prorok ako slovozvestca, ale sám poslucháč slova, a tak vstupuje do jeho zvesti. Zvest' má ľud takto názorne prežiť a realizovať. Tým sa stáva účastným posolstva.

*Opášte sa a trúchlite kňazi, kvílte služobníci oltára,
príd'te a nocujte vo vrecovinách služobníci môjho Boha,
pretože bola odopretá od oltára vášho Boha mincha aj úliatba. (v. 13)*

⁵⁸ Jr 2, 26.

⁵⁹ Tamtiež.

⁶⁰ Jr 10, 14.

⁶¹ Heller Jan: Tři svědkové, Oikúmené, Praha 1995; str. 119.

Výzva sa týka v prvom rade kňazov. Zatiaľ, čo slovo majú počuť najmä starší, realizovať ho v kulte majú kňazi. Majú sa opásat' (קָטַף) a trúchliť (כָּפַד). Tým kulticky znázorňujú smútok. Vystupujú tu ako vykonávatelia prorockého symbolického činu, ktorým sprítomňujú, tlmočia a vyjadrujú zjavenie. Stavajú sa aj zvestovanú situáciu pod pôsobnosť Božieho rozhodnutia a to sa ich činom stáva prítomné. Kňazi sú takto postavení do role média, skrze ktoré je slovo čitateľné. Opásanie zrejme súvisí s vrecovinou, či srebným rúchom. Je to materiál vyrobený z odpadu, teda ľanu najnižšej kvality. Nosilo sa na znamenie smútku, a ako rúcho kajúcnikov. Dôvodom ich činu je nemožnosť prinášať obete, ktoré sú ťažiskom Bohoslužby. Už tu vidieť náznak, že znemožnená bohoslužba je nahradená modlitbou, prezentovanou kajúcim gestom. Nocovať v tomto ustrojení môže znamenať bdenie, či čakanie na sen, v ktorom by Hospodin zjavil svoju odpoveď. Ale sami sú tiež Božím slovom, ktoré prichádza v geste ich trúchlenia a pokánia.

Prorok však vyzýva aj starších a všetkých obyvateľov ľudu. Nikto nie je zpod pôsobnosti Božieho slova vyňatý. Zaznieva pokyn k zasväteniu pôstu:

*Zasväťte pôst, zvolajte zhromaždenie,
zhromaždite starších, všetkých obyvateľov zeme
do domu Hospodina, vášho Boha a volajte k Hospodinu. (v. 14)*

Post (*com*) je tak isto kajúce gesto. Bol zrejme sprevádzaný ovisnutím hlavy, podstlaním si vrecovinou a popolom.⁶² Tvorí podstatnou mierou náplň Dňa zmierenia. Zasvätením pôstu má do Božieho slova vstúpiť celý ľud. Ten má byť zhromaždený spolu so staršími do Hospodinovho domu. Aj to sa dá chápať ako určité kultické gesto. Ľud čakajúci na Hospodina tvorí bohoslužobné zhromaždenie. Človek prestáva byť len individuom, existuje ako spoločenstvo pred tvárou Hospodinovou. Slovo sa nestáva k ľudu len skrze úkon kňaza. Je mu dané a nariadené vlastné gesto, vlastný symbolický čin, v ktorom k nemu prehovára Hospodin. Tým osobne vstupuje a zakúša situáciu Božieho prehovorenia a stáva sa jej živou výpoveďou.

⁶² Vid' Iz 58, 5.

Takto zhromaždení majú volať k Hospodinu:

Beda pre deň,

pretože sa priblížil deň Hospodinov a ako skaza príde. (v. 15)

Opísaná skaza je volaním akklamovaná ako predzvest' eschatologickej záhuby. Tak situácia, v ktorej sa ľud ocitá je jeho varovaním a pripomienkou Hospodinovho dňa, ktorý je posledným dňom. Vo svojom volaní má zhromaždený ľud predkládať Bohu všetky pohromy, ktoré ho postihli (v. 16-18). Vyznáva tak, že pohromami je odpísaný a porazený na hlavu. To je prorokom predložené vyznanie, ktoré má ľud opakovať a prisvojiť si ako rozpoznanie stavu, v ktorom pred Hospodinom stojí.

Zhromaždenie vyznáva, že odťatím pokrmu je od neho odťatá aj radosť a jasanie z Hospodinovho domu:

Či nie je pred našimi očami pokrm odťatý

z domu nášho Boha radosť a jasanie? (v. 16)

Tu sa ukazuje, že postihnutý je aj kult a bohoslužba. Ochromený je celý život spoločnosti. Rana postihla aj dobytok, ktorý bučí, (v. 18), pretože sa už nemá kde pásť. Skaza je definitívna a úplná. Niet nijakých možností, len volať k Bohu týmito slovami a vyznávať svoju úplnú porážku a svoj definitívny pád.

V 19. a 20. verši je prorokovo volanie k Hospodinu:

K tebe volám Hospodine,

lebo oheň pohltil lúhy, stepi a plameň zažehol všetky stromy poľa. (v. 19)

Aj dobytok poľa prahne po tebe

lebo vyschli riečištia vôd a oheň pohltil lúhy stepi. (v. 20)

Volanie vyznieva ako príhovorná modlitba, v ktorej prorok vyznáva dôsledky pohromy ako stav totálneho ochromenia. Prorok sa volaním domáha Boha a vyznáva, že po ňom prahne Všetko tvorstvo. V situácii takejto totálnej zhuby niet inej možnosti, len prahnúť po záchrancovi. Volanie po záchrane je však možné, len keď človek pozná svoju úplnú nemohúcnosť a závislosť na Bohu.

4. NOETICKÁ HODNOTA METAFORY SÚDU

4. 1. Súd ako metafora

4. 1. 1. Metaforický spôsob vyjadrovania

Poznanie sveta a vnímanie reality je u človeka sprostredkované jazykovými vyjadrovacími prostriedkami. Svet človeka je úzko vymedzený jeho rečou. Čo nevieme povedať, to zo subjektívneho hľadiska nazerania nevieme vôbec. Možeme to len tušiť, intuitívne v nejasných obrysoch nahliadať, ale nemôžeme to skutočne poznať. Potom platí, že vedieť niečo, znamená vedieť to povedať. Ľudské myslenie sa deje skrze reč, ktorá je jeho prostriedkom a výkonným nástrojom. Dokonca aj u ľudí, ktorí nie sú obdarení schopnosťou rozprávať (nemí), môžeme hovoriť o reči skrze iné znaky a symboly, než sú slová.

Reč však, ako nástroj svojho sebauskutočnenia, potrebuje jazyk. Ten sprostredkuje a vyjadruje rečou spečatenú skutočnosť. Jazyk určitou kombináciou slov skrze gramatické kategórie poskytuje myslí priestor realizovať sa a vytvoriť si predstavy skutočnosti. Preto jazyk nie je len slovná zásoba kombinujúca sa podľa gramatických pravidiel, ale aj spôsob nazerania na svet, spôsob, akým môže byť skutočnosť vnímaná a predstavovaná myslí. Je akousi osovou sústavou reči a spôsobom myslenia. Tu sa odкрýva aj jeho najzávažnejší nedostatok, totiž, že jazyk nedokáže sprostredkovať skutočnosť, len obraz o skutočnosti, jej predstavu, ktorá je obmedzená onou osovou sústavou jazyka. Preto práve jazyky veľkou mierou ovplyvňujú aj mentalitu národov, pretože každý jazyk je schopný vyzdvihnúť iné skutočnosti reality, iné však zanedbáva až ignoruje. Tak možno hovoriť o rôznych spôsoboch myslenia a nazerania na svet. Reč totiž nie je len súhrn slov, ale aj bohatstvo možností vyjadrenia, ktoré človek má k dispozícii. Je to určitá potencia a možnosť, v rámci ktorej sa dá skutočnosť uchopiť, ale ktorá je len ťažko prekročiteľná, ak človek nemá k dispozícii iný jazyk, ako kľúč s inou potenciou uchopenia reality. Myslenie však nie je len kombinovanie slov do

väčšich logických celkov. Je to pohyb sám osebe charakterizovaný svojším spôsobom vyjadrovania a osobitou predstavou, či náhľadom na skutočnosť.

Nandrásky v prednáške o hodnote metaforického vyjadrovania vidí proces myslenia dvojakým spôsobom, totiž ako haptické vnímanie alebo optické vnímanie sveta.⁶³ Človek podľa neho myslí pomocou predstáv. To, čo má na myslí nie je skutočnosť, len jej obraz. Hovorí, že „v obrazoch myslenia sa mieša život a svet“.⁶⁴ Život pritom charakterizuje ako proces, ktorý potrebuje čas a má tendenciu pohybu. Svet je naproti tomu všetko to, čo potrebuje priestor a vykazuje predmetnosť. Na základe toho potom rozlišuje medzi gréckym myslením, v ktorom vidí svet predmetov, o ktorých sa niečo tvrdí a hebrejským myslením, v ktorom víťazí život, dej, reťaz udalostí a slovesá. Na základe týchto dvoch spôsobov myslenia Nandrásky formuluje tézu o haptickom a optickom spôsobe vnímania sveta. Okolité svet totiž pôsobí prostredníctvom našich zmyslov na nervovú sústavu, ktorá materiálom vnemov a dojmov zaplavuje mozog a ten získaný materiál spracováva podľa toho, ktoré zmyslové vnemy prevládajú. Podľa toho možno svet poznávať zrakom alebo hmatom.⁶⁵ Haptické poznávanie charakterizuje tromi vlastnosťami. Haptický svet je totiž oddelený od človeka ako poznávacieho subjektu. Objekty, ktoré vnímame hmatom, sú mimo nás. Ďalšou vlastnosťou takéhoto vnímania je statickosť. Človek nie je schopný vnímať veci v pohybe. Ak sú v pohybe, musíme ich zastaviť. Nakoniec, hmatom nie je možné uchopiť jednu vec súčasne s druhou. Z povedaného vyplýva, že haptický obraz sveta, sprostredkovaný hmatom Nandrásky považuje za dosť problematický. Samozrejme, že on to považuje za akýsi modelový spôsob vnímania sveta, nemyslí doslovné orientovanie sa vo svete skrze hmat. Tento model myslenia má však závažné noetické nedostatky. Pravdu získanú takýmto hmatovým vnemom je možné definovať ako zhodu úsudku so skutočnosťou. Dá sa poznať len z toho, čo sa chová rovnako a nepodlieha zmenám. Pre Nandráskeho je takáto pravda len

⁶³ Nandrásky Karol: Noetická hodnota metaforického vyjadrovania Biblie /host'ovská prednáška povedaná na Evanjelickej teologickej akademii v Budapešti 1979/. (Nepublikované) Ďalej len Nandrásky.

⁶⁴ Tamtiež.

⁶⁵ Tamtiež.

sistenciou (sistó = zastavovať), znehybnelinou, ktorá je výsledkom koncepčného úsilia.⁶⁶

Naproti tomu poznávanie zrakom sprostredkuje optický svet (optickú predstavu o svete), čo je síce zložitejšie poznávanie, ale je charakteristické dynamičnosťou. Má schopnosť uchopiť veci v pohybe aj v celkovej globálnej podobe. Nandrásky poukazuje na subjektivitu pozorovateľa pri procese vnímania: „Svetel'ná podoba vecí nie sú veci osebe, nezávislé na nás, ale vždy vo vzťahu k nám. Ich podoba sa mení a relativizuje podľa stanoviska pozorovateľa.“⁶⁷ Preto definícia sa ukazuje ako nedostatočný prostriedok pre vyjadrenie optických predstáv v procese myslenia. Jeho vyjadrenie je závislé na obraznom vyjadrení – na metafore. Tú Nandrásky definuje ako

„prejav myšlienkového procesu, v ktorom sa dve skutočnosti pripodobňujú (asimilujú) až do identifikácie, ktorá sa neodohráva hapticky, ale v myslí hovoriaceho aj počúvajúceho. Pritom nejde o statický chápanú identitu substancialného myslenia, ale o identifikáciu, ktorá je výsledkom procesu asimilácie. Deje sa tak na základe určitého aspektu a z určitého uhla nazerania“⁶⁸

Aj hovorenie o Božom súde má antropomorfný ráz a metaforický charakter. Proroci, ktorí ho zvestujú používajú výrazivo a terminológiu dobovej súdnej praxe a na základe určitej analogickej podobnosti situácie ju pripodobňujú k Božiemu postoju k človeku. Tak Boží súd je metaforou pre vyjadrenie ľudského pocitu, ktorý sa dostaví po vzhliadnutí svojej situácie pred Bohom. V nej sa identifikuje Božie jednanie s človekom, s ľudskou hmatateľnou skúsenosťou bežného života a v optickej transformácii ho referuje ako ponímateľnú realitu.

4. 1. 2. Metafory súdu

Joel súd opisuje pomocou dvoch významných metafor: deň Hospodinov a nepriateľ. Zvest' o súde vyjadruje slovami:

Zatrúbte na šofar na Sione, zakričte na hore mojej svätosti

⁶⁶ Nandrásky.

⁶⁷ Tamtiež.

⁶⁸ Tamtiež.

*budú sa triasť všetci obyvatelia zeme, pretože prišiel deň Hospodinov,
pretože sa priblížil deň tmy a prišeria, deň oblaku a mrákoty (súmraku). (v.1)*

Súd je zvestovaný výzvou k trúbeniu na šofar. Tak je ohlasovaný aj Deň zmierenia počas Dňa trúbenia. Šofar sa používal pri vojenských ťaženiach (Jozue), ale najmä v chrámovej bohoslužbe. Pripomína deň súdu potrebu obrátenia, ale aj vykúpenia Izraela.⁶⁹ Trúbenie je opísané dvoma termínmi: *tik'u*, čo je sloveso odvodené od slova *tekia* a znamená plné neprerušované trúbenie; *hariu* je zas hifil slovesa *רָחַק*, a to je odvodené od slova *רָחַק* a znamená prerušované trúbenie, pri ktorom sa vyludí deväť krátkych zvukov. Trúbenie má človeka prebudiť z duchovného spánku. Miestom trúbenia je Sion, hora Hospodinovej svatosti. Tým je naznačené, že ono ohlasovanie súdu je záležitosť Hospodinova, on prebúda a burcuje k pohotovosti.

Šofar ohlasuje, trasenie všetkých obyvateľov zeme. Triasť sa *רָחַק*, je často spojené s termínmi pre označenie bária sa. Je prejavom bázne aj strachu. Trasenie obyvateľov zeme je vyvolané príchodom dňa Hospodinovho. Sloveso *רָחַק*, perfektum tretej osoby singuláru, naznačuje hotovosť deja. Príchod toho dňa je považovaný za hotovú udalosť, faktualizovanú zvukom šofaru. V trúbení sa tento stáva prítomným.

Termín „deň Hospodinov“ je u prorokov pomerne častý javom. Používajú ho proroci Amos⁷⁰, Sofoniáš⁷¹ ako predobraz Hospodinovho príchodu k súdu a uskutočnenie nového veku. Proroci ho vykresľujú ako deň temný, príšerný, v ktorom sa realizuje súd nad Izraelom. Z toho, že prízvukujú jeho negatívny dopad na človeka, sa dá vyvodiť, že pôvodne v predstavách ľudí mal skôr pozitívny význam. V tom zmysle pojem deň Hospodinov vysvetľuje aj Heller, ktorý ho dáva do súvislosti očakávania dňa, ktorý nám dá za pravdu, a v ktorom Hospodin urobí všetko, čo si budeme priať.⁷² Pôvod týchto predstáv vidí v spomienkach na slávne dni, kedy sa Hospodin dokázal ako udatný bojovník.⁷³

⁶⁹ Kunetka František: Židovský rok a jeho sviatky, Olomouc 1993; str. 72.

⁷⁰ Am 5, 18.

⁷¹ Sf 1, 14.

⁷² Heller Jan: Zákon a proroci; str. 145.

⁷³ Tamtiež; str. 156.

Proti týmto predstavám proroci zdôrazňujú jeho temnotu a ukazujú, že je to deň konfrontácie ich života s Hospodinom sudcom, pred ktorým neobstoja a ktorý sa im v ten deň zjaví vo svojej hrôze.

Ďalšou prorokovou metaforou je vojsko, ktoré prichádza ako početný ľud.

*Ako čierňava (úsvit) je rozprestretý nad horami ľud mnohý a trúfalý,
niet mu rovného od vekov
a za ním nepríde až do rokov poklení posledných. (v. 2)*

Ľud (אָדָם), je spoločenstvo, ktoré je spriaznené v otcovskej línii.⁷⁴ Ten je opísaný ako nepriateľ rozprestretý na horách. Sloveso פָּרַשׁ – rozprestierať sa, vyjadruje jeho rozľahlosť v priestore, čo je dokreslené výrazmi opisujúcimi jeho početnosť. Úsvit זָהָר, sa dá preložiť aj ako Zornica. Je to hviezda, ktorá predchádza slnko. Ale tu je úsvit skr prirovnaním rýchleho nezastaviteľného postupu.

Výrazom niet mu rovného (כְּבוֹדוֹ לֹא יִקְוֶה), prorok naznačuje, že tu nie je čo do činenia s nejakou konkrétnou armádou, ale ide o náznak posledného súdu, v ktorom vojsko ako zhubca zničí zem. To je neporovnateľné s akýmkoľvek iným vojskom. Na jeho opis používa tiež apokalyptické výrazy. Pred ním zožiera oheň za ním pohlcuje plameň (v. 3.), ich výzor prirovnáva k výzoru koní (v. 4), zvuk jeho vozov k zvuku plameňa požierajúceho plevy (v. 5). Týmto prirovnaniami ukazuje nezadržateľnú silu a strach národov, ktorý v nich vzbudzujú (v. 6). Nezdolnosť tohoto ľudu vyjadruje opisom ich činnosti: Ako hrdinovia vystúpia na hradby (v. 7), vniknú do mesta, vybehnú na múry, vstúpia do domov, vojdú cez okná (v. 9). Ten opis má vyvolať v človeku zdesenie a strach. V podobnom duchu prorok opisuje aj reakciu a následky ich počínania:

*pred ním sa trasie zem, drkotajú nebesá,
slnko a mesiac sa zakalili a hviezdy odoberú svoj jas (v 10).*

Takto metaforicky vyjadruje nezvratnosť súdu a bezradnosť človeka aj zeme a nebeských telies pred ním. Nikto a nič nemôže oddolať. Je tu plasticky a názorne opísaná nemožnosť obstáť, či porovnávať sa s ním. Súd je ohlásený ako neodvolateľný a nezvratiteľný. Niet žiadnej šance mu uniknúť. Vzbudzuje strach

⁷⁴ Prudký Martin: Národ v Starom zákone, in Kresťanská revue 6/93; str. 142.

a zdesenie. Metafora nepriateľa je založená na asimilácii stavu sveta, ktorý dospel k svojmu koncu, ku reálnej skúsenosti drancujúcej armády. Obraz vojny vždy vzbudzoval hrôzu, a tak je veľmi účinný apokalyptický prostriedok vyjadrenia konečnej skazy sveta. Vojsko v prorokovom popise nie je reálnou skutočnosťou, skôr eschatologickou veličinou. Reálnosť vyobrazenia však spočíva v skúsenosti (nezáleží na tom, či vlastnej alebo sprostredkovanej) s historicky reálnymi vojnami a drancovaniami. Nepriateľ, hoci nie je historicky obhájitelný, je tak predsa skutočný, len vyjadrený realitou inej skutočnosti. Prorok obrazne vyjadruje duchovnú rovinu premietaním na rovinu hmatateľnú, používa prostriedky vlastné a zrozumiteľné poslucháčovi.

4. 1. 3. Súd ako živá skúsenosť

Obidve metafory nám názorne vykresľujú situáciu človeka pred Bohom. Ilustrujú a ukazujú jeho stav, v ktorom nemôže obstáť pred Bohom. Tu je základná skúsenosť, človeka, ktorá je mu prorokom skrze metafory súdu pripomínaná a premietaná do reality života. Deň Hospodinov aj apokalyptický nepriateľ majú len sprostredkovateľskú úlohu, poukázať na situáciu človeka, ktorý je permanentne pod pôsobnosťou Božieho súdu. Ten súd je živá osobná skúsenosť, pripomínaná a nasvetlená pomocou obrazov zrozumiteľných človeku. Joel ale ukazuje blízkosť dňa Hospodinovho a nepriateľa v súvisi s Božím konaním pri človeku:

A Hospodin dal svoj hlas pred svojím vojskom,

lebo veľmi mnohé sú jeho tábory, lebo početný je činiaci jeho slovo.

Lebo veľký je deň Hospodinov a veľmi hrozný a kto môže pred ním obstáť. (v.11)

Vojsko vystupuje na Hospodinov povel. Je vykonávateľom jeho vôle. To ešte viac zdôrazňuje jeho silu a nemožnosť zvrátiť jeho postup. Na druhej strane však ukazuje, že Hospodin má situáciu vo svojich rukách, on tu zasahuje, je to jeho konanie. To dáva a odhaľuje zmysel situácie. Bez tohoto poukazu by platilo Součkovo: „Pokiaľ je tento svet a život videný len sám pre seba, bez zreteľa na zvrchovanú tvorčiu moc a milosť Hospodinovu; pri tomto pohľade nezostáva,

len prijať ponurú múdrosť pohanskú a uznať, že ničota má posledné slovo.“⁷⁵

Tak v tejto situácii zaznieva Božie slovo milosti, je to jeho prehovorením, ktorým takto vyjadruje svoj záujem o človeka. Postup nepriateľa je teda dôsledkom Božej milosti. Ľud si má uvedomiť svoju nemohúcnosť a závislosť na Bohu, ktorý sa s ním súdi. Jeho súd je tak osobnou a existenciálnou skúsenosťou ľudu a živým Božím prehovorením k nemu.

4. 2. Orientálny súd

4. 2. 1. Spôsob súdenia

Meteforu súdu možno plne pochopiť len tak, ak pochopíme jej reálnu predlohu na základe ktorej sa v podobe asimilácií realizuje. Preto je užitočné pochopiť ako v starom Oriente súd prebiehal. Tak v biblii máme niekoľko zmienok o súde. Súd prebiehal v mestskej bráne, ktorá bola strediskom zhromaždení. Dnes ťažko určiť jednoznačný dôvod, prečo tomu tak bolo. Možno preto, že brána bola kľúčovým miestom a demonštráciou moci mesta. Cez ňu sa vchádzalo a vychádzalo z mesta. Bola to ale aj najkrehkejšia časť opevnenia, a preto sa jej venovalo aj najviac pozornosti. Možno že to bolo však z čisto pragmatických dôvodov. Pravdepodobne bola centrom mestského ruchu a s chádzali sa v nej starší. Heller však upozorňuje na fakt, že brána bola najväčším zastrešeným a teda zatieneným priestorom.⁷⁶

Súd sa začínal žalobou poškodeného voči obvinenému a okolo nej sa aj točil. Šlo v ňom o priamu konfrontáciu viny, či neviny. Prebiehal vypočutím žalobcu a obžalovaného. Dôležití boli svedkovia, ktorí, ak sa ich svedectvá zhodovali, mohli dokázať, alebo vyvrátiť vinu. Súdili starší mesta, ktorí na základe výpovedí rozhodovali a vynášali rozsudok. Jeho zmyslom bolo obnovenie poriadku a práva. Vynesený rozsudok bol vyhlásením, ktorá strana je v práve, to znamená ospravedlnená a ktorej je naopak právo odopreté a je o nej vyhlásené, že je v nepráv. Výsledkom bolo obhajenie práva spravodlivého. Balabán súd (משפּט)

⁷⁵ Souček J. B.: Víra a svět, Laichter, Praha 1940; str. 69

⁷⁶ Heller Jan: Tři svědkové; str. 120

definuje na základe slovesa נָפַשׁ . To vyjadruje „jednanie, ktorým je narušený poriadok spoločnosti (či spoločenstva) znovu nastolený. Dve strany sú prostredníctvom a pomocou tretieho, to je sudcu, uvedené do stavu šalomu.“⁷⁷ V súde teda ide o nápravu narušeného poriadku a nastoleniu, či uvedeniu spravodlivosti.

4. 2. 2. Zmysel súdu

Zmyslom súdu potom nie je trest, ale nastolenie spravodlivosti, to je uvedenie práva, ktoré bolo nespravodlivosťou narušené. Ide teda o rehabilitáciu poriadku, nájdenie spravodlivosti a obnovu práva spravodlivého. Na súde je obhajované právo proti tým, ktorí ho porušujú. Súd vedie k obnoveniu narušeného pokoja a spravodlivosti. Koná sa tam, kde sú tieto cudzím zásahom narušené.

Boží súd, ako to už aj z toho svetského vyplýva, nie je len prejavom Božieho naštvania sa a trestania hriešnikov, ktorí porušili jeho práva. Nejde v ňom ani tak o spravodlivé potrestanie tých, ktorí sa nedržia jeho zákona, a nie sú v pozícii zmluvy. Je skorej Božou žalobou, ktorá je odpoveďou na ich jednanie. Je procesom, ktorý vedie k náprave. Podľa Balabána Boží súd je „súd živej personálnej pravdy“ a ako taký „nemá charakter bezkontextného vonkajšieho metanaturálneho zásahu z hora, božského odvetného úderu, inšpirovaného závišťou bohov, nejakého božského naštvania sa.“ Je podľa neho skôr „Božou odpoveďou na chovanie – smerovanie človeka v situácii zmluvy.“⁷⁸ „Nastáva tam, kde končí lehota daná človeku, a kde Boh účtuje“, ako to vystihuje Heller.⁷⁹

Z tohoto pohľadu sa môžeme pozerat' aj na Hospodinov súd popisovaný Joelom. Božie účtovanie je drastické, ale má svoj cieľ a svoju zámernosť. Nespomína sa tu termín súd – נִפְשׁוֹת , nehovorí sa v texte, že ide o dianie práva a nastolenie spravodlivosti. Obe metafory však vystihujú zúfalú bezmocnosť človeka pred Bohom. Sú zrkadlom, v ktorom má ľud vzhliadnuť sám seba v pravdivom obraze. Zároveň tak deklarujú absolútnu Hospodinovu zvrchovanosť.

⁷⁷ Balabán Milan: Véra nebo osud; str. 79.

⁷⁸ Tamtiež; str. 78.

⁷⁹ Heller Jan: Tři svědkové; str. 120.

5. POKÁNIE AKO DRAMATIZÁCIA OBRÁTENIA

5. 1. Kult ako Božie prehovorenie

Zmysel a zámer súdu Božieho nemožno pochopiť z ľudského hľadiska. Ten sa ozrejmi až výrokom Hospodinovým, dosvedčeným prorokom. Joel ho formuluje ako výzvu ku pokániu:

*A teraz, výrok Hospodinov,
vráťte sa ku mne celým svojím srdcom v pôste a plači a náreku (v.12).
a roztrhnite svoje srdcia, nie šaty
a vráťte sa k Hospodinu, vášmu Bohu, lebo je milostivý zmilujúci sa
zhovievavý a hojnej milosti a ľutuje nad zlom.(v. 13)*

5. 1. 1. Kultické dianie ako oslovenie

Hospodinova výzva ku pokániu je prorokom formulovaná a tak dosvedčená ako výrok Hospodinov – נאם יהוה. Oproti doterajšiemu textu, keď hovorí prorok a tým vyzýva k reflexii slova z toho, čo sa naokolo deje, teraz uvádza priamu Božiu reč, bez ktorej je zámer súdu nezrozumiteľný. Výrazom *aj teraz* – וְגַם עַתָּה, ukazuje, že aj naďalej Hovorí Hospodin, aj keď k tomu nepoužíva obrazy a metafory z udalostných skúseností, ale ústa proroka. Slovo, ktoré prednáša prorok je teda výrokom Hospodinovým. On sám tu prehovoril.

Hospodinov výrok vyzýva k návratu. Termín *בוש* je zároveň aj výrazom pre pokánie. Vyjadruje tak návrat od hriechu k spravodlivosti. Hebrejčina tak názorne opisuje premenu života, ktorá spočíva v prijatí nových životných noriem a hľadísk z perspektívy, že ony sú pôvodnými hodnotami, ku ktorým sa treba vrátiť. Prorok opisuje aj spôsob pokánia, teda ako sa má ľud vrátiť k Hospodinu. To sa má diať celým srdcom. Tým naznačuje, že pokánie má byť úplné, nielen polovičaté a naoko. Hebrejská väzba *בְּקוֹל לִבְבְּכֶם* umožňuje aj preklad v celom vašom srdci. Potom by nešlo o spôsob ale o miesto, kde má pokánie prebiehať. V tom prípade má pokánie odzrkadľovať zmýšľanie srdca. V návrate k Hospodinovi potom

treba urobiť pokánie zreteľným navonok a takto prezentovať a deklarovat' to, čo človek v srdci zmýšľa.

5. 1. 2. Kultické dianie ako príkaz

Prezentácia návratu sa deje pôstom, plačom a nárekom. Tie sú spomenuté ako kultické činy, do ktorých zvesti má človek vstúpiť. Kultické úkony možno podľa charakteru rozdeliť na vnútorné a vonkajšie. Vnútorné sú tie, ktorých zvest' je adresovaná samému účastníkovi kultu a ten skrze ne vstupuje do Božieho prehovorenia a identifikuje sa s jeho slovom. Vonkajšie, narozdiel od toho, predvádza kňaz, prorok, alebo konfesor pred ľuďmi a zvest' je teda určená verejnosti. Väčšinou však môžu mať obojakú roľu. Najprv sa chcem zamerať na prvé z nich, na vnútorné. Oni sú akýmsi intímnym prehovorením Boha človeku ako príjemcovi zjavenia. Človek oným samým úkonom osobne prežíva a zakúša na vlastnej koži Božie oslovenie v dramatizovanej podobe. Ich cieľom je priviesť človeka k pochopeniu svojej úlohy, alebo demonštrovať ľuďom ich roľu, miesto a význam v procese zjavenia. Sú pred človeka postavené ako príkaz a záväzok, ktorý treba splniť. V našom texte sú to pôst, plač a nárek.

Pôst – נִצְוֶה, je možné definovať ako dobrovoľné zdržanie sa potravy z náboženských dôvodov. Býval praktikovaný ako zvláštny spôsob prípravy na stretnutie s Hospodinom⁸⁰. Často však súvisel priamo s pokáním čoby jeho sprievodný znak. Človek tak pokoroval dušu pred Hospodinom. Vyjadroval pocit viny⁸¹, bol sprievodným znakom kajúcej alebo príhovornej modlitby⁸². Može byť teda aj vonkajším činom, vyznaním kajúcnika. V prípade nášho textu však ide o príkaz Hospodinov, do ktorého treba poslúchnutím vstúpiť. Potom ukazuje človeku jeho pravú identitu, ktorú tento v pôste rozpoznáva. Ocítá sa takto v stave viny pred Hospodinom.

Tak isto plač, בִּכּוּחַ, je prirodzeným sprievodným prejavom bolesti a výrazom vnútorného otrasu. Tu však môže ísť o kultický plač, ktorým sa človek odovzdáva

⁸⁰ Tak Mojžiš sa postí štyridsať dní pred prijatím prikázaní (Ex 34, 28); Daniel v pôste očakáva vysvetlenie zjavenia (Da 9, 3).

⁸¹ Tak Izraelci v poste vyznávali svoj hriech pred Hospodinom. (1S 7,6).

⁸² David takto prosí za život dieťaťa, ktoré bolo splodené v hriechu. (2S 12, 16-22).

Bohu, keď rozoznáva svoju duchovnú Biedu. Aj nárek – נִקְבָּה bol pôvodne pohrebný spev⁸³. V oboch prípadoch je možné vidieť reakciu človeka, ktorý stojí tvárou tvár Bohu vo vedomí svojej viny. Ale na druhej strane môže ísť o rozpoznanie svojej viny, prijatím role kajúcnika. Tak v kajúcich úkonoch prehovára Hospodin a ukazuje človeku jeho identitu.

5. 1. 3. Kultické dianie ako stretnutie s Hospodinom

Prostredníctvom kultického diania je človek konfrontovaný s Bohom a chciac nechtiac vstupuje s ním do vzťahu. Hospodin už nie je pre neho len nejakým pozorovateľným objektom, o ktorom môže premýšľať. V kulte je jeho účastník nútený niečo s Hospodinom prežiť, zažiť ho v plnej hrôze, v plnom prekvapení, či v plnom milosrdenstve. Takéto stretnutie sa je vstúpenie do vzťahu. Vzťah bez stretnutia neexistuje. Nedá sa mu naučiť, nemožno k nemu človeka prevychovať, ani sa nedá získať umelým spôsobom. On vzniká jedine v konfrontácii, v zažití Hospodina v celej jeho strašnosti, sile a v celom jeho pôsobení na človeka.

K tomu vyzýva prorok apelom na roztrhnutie srdca. Trhanie šiat bývalo bežným gestom pokánia a smútku. Hospodin však po nás nechce roztrhnuté šaty, ale srdce. To je niečo, čo nie je v moci človeka. Hospodin chce po svojom ľuďe viac, než je ten schopný urobiť. Zámenná prípona נָ - vaše napovedá, že tu ide o konkrétny stav srdca, s ktorým nie je niečo v poriadku.⁸⁴ Vyjadruje ľudskú zvrátenosť, s ktorou treba skoncovať. Práve toto srdce treba roztrhať. Nestačí spraviť vonkajšie gesto, ale človek musí roztrhať sám seba, a zmariť sa. To nie je v ľudských schopnostiach. To je možné len Božím zásahom, stretnutím sa s ním. K tomu má kult smerovať a to je jeho zmyslom.

Kultické dianie je proces, v ktorom do života prichádza zjavenie, ako dynamická zmena postoja a pohľadu na svet. Dochádza v ňom k zrazeniu sa s Hospodinom, ku konfliktu záujmov, v ktorom je on víťazom. Stretnutie sa stáva a spôsobuje dianie - zmenu. Ide o proces vznikajúci pochopením svojej úlohy v živote vyplývajúcej zo zjavenia. Kultické úkony sú len náznakové, preto v nich

⁸³ Pípal uvádza ako jeden z významov tryznu; Pípal Bohuslav: Herejsko-český slovník; s. 125.

⁸⁴ Jr 17, 9 srdce je klamné a nadovšetko zradné.

nejde o nájdenie Boha, alebo jeho vôle. Ich trvalým následkom je fascinácia, oslovenie Božím slovom a jeho predobrazné zažitie. Na samotné stretnutie s Hospodinom často len pripravujú, v nich sa deje len symbolicky, ale napriek tomu fakticky. Oni motivujú k nasledovaniu Boha, k vycestovaniu na jeho cesty a putovaniu po jeho chodníkoch. Martin Buber o tom píše: „Nie je v skutočnosti žiadne hľadanie Boha, pretože nie je nič v čom by sme ho mohli nájsť“⁸⁵ Výsledkom zjavenia skrze kultické dianie teda nie je nájdenie Boha. Jej cieľom, ba priamo zámerom je už samo hľadanie. Nie je dôležité Boha nájsť, ale hľadať. Veď nájdenie by znamenalo uchopenie, vlastníctvo, schopnosť manipulovať. „Nájdenie nie je koncom cesty, ale len jej večným v polovici.“⁸⁶ Tak ako Boha nemožno skrze žiaden kult znázorniť, tak ho nemožno ani nájsť, objaviť, vypátrať ani dokázať. A práve v tejto dileme prebieha stretnutie.

Kultický úkon vedie k stretnutiu sa so sebou samým z pohľadu Božieho uhla nazerania na človeka. Umožňuje tak účastníkovi vidieť pravú a neskreslenú realitu, nájsť v nej svoje miesto a uskutočňovať v nej svoje poslanie. Zmyslom kultu teda nie je to, aby sa človek zaoberal Bohom, ale to, aby uskutočňoval zmysel vo vzťahu k svetu. Práve tento zmysel sa v kultickom dianí zjavuje a predobrazne zakúša jeho účastníkom.

5. 1. 4. Kultické dianie ako zasľúbenie

Všetky spomenuté úkony vedú k návratu k Hospodinovi, čo prorok zdôrazňuje opakovaním výzvy k návratu a poukázaním na jeho milosť (v. 13). Tu o Hospodinu vypovedá prorok v tretej osobe, oproti veršu 12, kde hovorí sám Hospodin. Tak výrok Hospodinov prichádza v podobe ľudskej výpovede o ňom. Návrat je zdovodnený vymenovávaním Božích vlastostí, ktoré rozdeľuje do troch výrazov .

Prvú dvojicu tvoria pasívne participia milostivý - רַחֻם a zmilujúci sa - רַחֵם. Sloveso רַחֵם znamená zmilovať sa, byť milostivý, omilostiť. Ide tu o „prejavenie priazne, či náklonnosti, ktorá nie je motivovaná žiadnym záväzkom, či

⁸⁵ Buber Martin: Já a Ty, Praha 1994; str.

⁸⁶ Tamtiež

nárok. ⁸⁷ Sloveso רָחַם, udeliť milosť, zrejme súvisí so slovom רָחַם, lono. V pluráli vyjadruje orgány spojené so zľutovaním. ⁸⁸ Prorok takto opisuje milosť ako atribút, ktorým Hospodin pristupuje k človeku a jedná s ním.

Druhá dvojica výrazov opisuje Hospodina ako dlhohovievajúceho, doslovne širokých nozdier - אָרַח אַפָּיִם. Tým je antropomorfne a metaforicky vyjadrené, že Hospodinu dlho trvá, kým sa mu zapáli nos hnevom. Výraz חָסַד vyjadruje milosrdenstvo, vzťah Boha k človeku. Prudký poukazuje na to, že „ide o jednanie, ktoré je vopred vymedzené spoločenským vzťahom. Je to čin vzťahovej solidarity.“ ⁸⁹ Tak prorok opisuje postoj Hospodina k človeku, ktorý stojí pred ním.

Tretí výraz vyjadruje len jednu vlastnosť, ľútosť nad zlým - אַרְאֵה לֹא נֶחַם עַל הַרָע. Sloveso נָחַם znamená ľutovať, želieť. Joel takto vyznáva, že Hospodinu je ľúto spôsobiť to zlo, ktoré je v prorocktve spomínané. ⁹⁰ To je dôvodom, prečo je možné vrátiť sa k nemu. Príčina pokánia nie je ona beznádej, spôsobená Božím súdom. Ten len ukazuje stav človeka. Motivom k pokániu je Božia milosť, ktorá v prorokovom vyznaní pôsobí ako zaslúbenie. Pokánim a návratom k Hospodinu človek poznáva a vyznáva milosrdenstvo Božie ako absolúciu nad sebou. Ona otvára výhľad a možnosti aj tam, kde z ľudského hľadiska niet šance. Prorok tak Božiu ľútosť nad zlom ⁹¹ zvestuje ako priestor a životnú šancu pre človeka:

*Kto vie, či sa nevráti a nezmiluje a nezanechá za sebov požehnanie,
minchu a úliatbu pre Hospodina, vášho Boha. (v. 14)*

Výraz kto vie, מִי יֵדָע, vyjadruje dúfanie, ale zároveň aj pocit neistoty. Vedomie milosrdenstvo Božieho dáva človeku šancu a nádej, rozprestiera nový výhľad a dáva životnú perspektívu. No zároveň ju robí otáznou a neistou. Tým je zdôraznené, že kult nepôsobí automaticky. Hospodin naďalej zostáva zvrchovaný

⁸⁷ Prudký Martin: Hospodin, “Bůh milostivý“ a Izrael, lid „z Boží milosti“ in: Milosť podle písma a starokřesťanských autorů, Mlýn, Jihlava 2004; str. 10.

⁸⁸ Tak Prudký poukazuje na to, že רָחַם má podklad v nepodmienenej láske spojenjej s roľou matky. Tamtiež, str. 11.

⁸⁹ Tamtiež, str. 13.

⁹⁰ Člen ה pred slovom רָע napovedá, že prorok má na mysli konkrétne zlo, ktoré popisuje v súvisie s dňom Hospodinovým.

⁹¹ Ide tu o ľútosť, keď Boh ľutuje toho zlého, ktoré chcel človeku spôsobiť a rozhodne sa dať mu šancu.

a to sa nedá ovplyvniť žiadnym prostriedkom. S tým treba počítať pri každom kultickom úkone. Na Hospodinu je rozhodnutie, on má situáciu v rukách. Človek nemôže poznať jeho postoj, ale nemá sa vzdávať. Preto má zmysel uchádzať sa o jeho požehnanie, בִּרְכָה. V ňom sa otvára nová dimenzia života pod pôsobnosťou Božieho zámeru so svetom aj s človekom.

5. 2. Kult ako dramatizácia slova

5. 2. 1. Zasvätenie pôstu

Výrok Hospodinov pokračuje nariadením určitých kultických úkonov, v ktorých sa jeho zvesť realizuje. Tak to nie sú len ústa proroka, ktoré transformujú Božiu reč do ľudského jazyka, ale „slovo Božie si hľadá formy,“ ako zdorazňuje Smolík, „ktoré sú mu primerané, ktoré sú výrazom jeho zvrchovanosti na strane jednej a našej poslušnosti na strane druhej.“⁹² Vyjadrovaciu formu nachádza aj v kultických úkonoch a postojoch, ku ktorým Joel ľud vyzýva:

Zatrúbite šofarom na Sione, zasväťte pôst, zvolajte zhromaždenie, (v. 15)

Opäť, podobne ako na začiatku kapitoly je spomenuté trúbenie šofaru. Je to liturgický úkon, ktorým sa zvoláva ľud. Dá sa prirovnať k dnešným zvonom. Dôvodom je pôst, ktorý sa má zasvätiť. Sloveso קָדַשׁ - zasväťte, v pieli odkazuje do sakrálnej oblasti. Zasväcujú sa sviatky, ale aj vojna, čím je táto zverená Hospodinu a je chápaná ako svätá vojna Hospodinova. Zasvätiť niečo, znamená pociťovať k tomu bázeň, ktorá je viac, než strach. Otto hovorí: „Niečo vo svojom srdci svätiť znamená pociťovať k tomu zvláštnu bázeň, akú nemožno zamieňať so žiadnou inou báznou, teda hodnotiť to v kategórii posvatna.“⁹³ Pôst je teda posvätným úkonom, ktorý je primeranou odpoveďou človeka na Božie slovo. Tým sa však spätne stáva aj Božím výrokom pre človeka. Nie je síce plným nositeľom zjavenia, preto prorokov dôraz na výrok Hospodinov (v. 12), ale napomáha do neho vstúpiť, venovať mu pozornosť a vžiť sa do neho. Z prorockej

⁹² Smolík: Kapitoly z liturgiky !!!

⁹³ Otto Rudolf: Posvatno, Vyšehrad, Praha 1998; str. 27

kritiky pôstnej praxe môžeme poznať význam pôstu pre človeka. Izaiáš, tľmočí Boží postoj k spôsobu postenia sa ľudu:

Či je to taký pôst, v akom ja mám záľubu, deň, keď sa človek kajá?

Znamená to ovesiť hlavu ako trstina a podstlať si vrecovinu a popol?

Či toto nazývaš pôstom, vzácnym dňom Hospodinovým? ⁹⁴

Hospodin tu kladie počínanie ľudu do otázky. Ten sa pôstom snaží na seba upútať Božiu pozornosť, ale je pre neho len prázdny gestom. Chápe ho ako techniku, ktorou zmení postoj Hospodina k nemu. Z textu sa dozvedáme, ako pôst prebiehal. Bol spojený s pokáním (שַׁבַּת נְהַיָּה), doslovne pokorovaním duše. Ide v ňom teda o vyjadrenie pokory človeka pred Hospodinom. Dialo sa to tým, že človek chodil so sklonenou hlavou na znak smútku, podstielal si vrecovinou a popolom⁹⁵, čo bolo znamením pokánia a trúchlenia. Mrázek z toho usudzuje, že „pokánie je kulticky prevedená smrť“.⁹⁶ Pritom Mrázek podotýka že, čo sa deje kulticky to je vlastne faktické.⁹⁷ V pôste by tak človek mal znázorniť a vlastne aj fakticky prežiť svoju smrť. Tým pokoruje svoju dušu a ustupuje pred Hospodinom do úzadia. Marí sám seba, aby tak dal priestor vo svojom živote Božej vôli a jeho nárokom na človeka. Izaiášovská kritika sa týka výsledku takéhoto pôstu. Ľud je sústredený na svoj náboženský prejav, ale jeho obsah je úplne vyprázdnený. Post sa stal pre nich len akýmsi zbožným gestom a útekom do sakrálnej oblasti. Kutické úkony sú nutné a dôležité, demonštrujú to, čo je skryté a má byť zjavné. Prorokova kritika sa však týka ich samoučelnosti a neúčinnosti. V konaní ľudu sa to kultické nestáva faktickým, preto Hospodin vyzýva k pravému pôstu, v ktorom má zaľúbenie:

Toto, hľa, je pôst, ktorý ja mám rád:

Rozviazať putá nepravosti, spretráhať povrazy jarma,

prepustiť utláčaných na slobodu a polámať každé jarmo.⁹⁸

⁹⁴ Iz 58,

⁹⁵ Popol je pravdepodobne spojený s predstavou prachu, na ktorý sa má človek v smrti obrátiť. Tak sa v ležaní v popole názorne a kulticky odohráva apremieta do života kajúcnika jeho smrť.

⁹⁶ Jan Heller, Mrázek Milan: *Nástin Religionistiky*, Kalich, Praha 2004, druhé revidované vydanie; str. 221.

⁹⁷ Tamtiež.

⁹⁸ Iz 58, 6.

Pôstiť sa, na základe tohoto textu, znamená zomrieť sám sebe, prestať myslieť na seba a uskutočňovať spôsob bytia, ktorý znamená rozpriestranenie slobody. Tak sa ona kultická smrť stane pre človeka faktom. Do nej vlastne pôst človeka uvádza. Nejde tu teda len o vyznávačské gesto o manifestáciu svojho postoja a stavu srdca, ale o Hospodinov výrok, ktorý týmto spôsobom človeka výzyva, oslovuje a mení.

4. 2. 2. Zvolanie (zasvätenie) zhromaždenia

Pôst je v našom texte spojený so zvolaním zhromaždenia – קראו עצרה. To sa má týkať všetkých bezpodmienečne:

*Zhromaždite ľud, posväťte zbor, zvolajte starších,
zhromaždite nemluvňatá a sajúcich prsia,
vyjdi ženích zo svojej izby a nevesta zo svojej chupy. (v. 16)*

Sloveso zhromaždiť, *a-s-f*, býva spojené so žatvou a zbieraním úrody. Môže ním byť naznačený spôsob, akým má byť ľud zhromaždený, To by vyjadrovalo starostlivosť ako o úrodu, ktorá nemá vyjsť na zmar, Takto prorok poukazuje na dôslednosť pri zvolávaní zhromaždenia. Môže však ísť aj o naznačenie účelu. To by znamenalo, že ľud je v roli úrody, a tak zrelý a pripravený na zozbieranie a zhromaždenie. Ďalej výrazom – קדשו קהל, prorok nabáda k posväteniu zboru.⁹⁹ Zhromaždenie ľudu nie je samoúčelné, ale má, podobne ako pôst, aj on byť odkázaný do sakrálnej oblasti ako קהל – obec príslušiacia pod správu Hospodinovu do sféry jeho panovania. Pôst je tak uskutočňovaný ako kolektívna záležitosť celej obce, korá ho má konať zhromaždený do jednotného kultického útvaru.

Výzva je adresovaná celému ľudu, ktorý má byť zvolaný bez výnimky. To sa týka starých aj mladých. Nevedno či pod pojmom starší – זקנים, sú myslení všetci starci, v kontraste ku nemluvňatám, alebo staršínovia ako správcovia a sudcovia

⁹⁹ Kritický aparát nám ukazuje na varianty, keď výraz zasvätiť zbor je pred výrazom zhromaždiť ľud. To by znamenalo rovnocennosť úkonu zasvätenia postu a zasvätenia zboru. Zasvätenie by sa mohlo diať zhromaždením, ludu starších atď. pred Hospodinom

ľudu, ktorí majú svoju úlohu na začiatku knihy pri počutí slova. V súvislosti s nemlúvňatami a kojencami je pravdepodobné, že ide o vyjadrenie vekovej škály celého zhromaždenia, ktoré nesmie byť vekovo obmedzené. V súvislosti so v. 17, kde sú zmienení kňazi, je možné interpretovať starších aj ako rodových staršínov. To by mohlo ukazovať na ich úlohu predákov, ktorí v zhromaždení majú svoje pevné miesto.

Zmienka o ženíchovi a neveste však ukazuje na to, že zhromaždenie nemá žiadnu výnimku a má prednosť pred osobnými vecami, hoci sú tak závažné ako svadba a príprava na ňu. Tým je zvýraznená dôležitosť zhromaždenia. Týka sa všetkých, bez obmedzenia veku aj postavenia

4. 2. 3. Príhovorná modlitba

Pod apel Hospodinovho výroku sú zahrnutí aj kňazi, ktorí majú za ľud nariekať a modliť sa zaň k Hospodinu:

*Medzi predsieňov a k oltáru nech plaču kňazi,
služobníci Hospodinovi a hovoria: Zmiluj sa Hospodine nad svojím ľudom
a nevydaj svoje dedičstvo ku potupe, aby nemali pohania v nich prislovie.
Prečo sa má hovoriť medzi národmi, kde je ich Boh? (v. 17)*

Kňazská modlitba je volanie, ktorým majú k Hospodinu hovoriť – אָמַר. Výzva presne vyznačuje ich miesto a polohu pri modlitbe – medzi predsieňou a oltárom, aj slová, ktoré majú hovoriť. Tie sú ešte súčasťou výroku Hospodinovho. Pred Hospodina teda nemožno pristúpiť podľa svojej ľubovôle. Treba sa presne riadiť jeho pokynmi a je nutné byť v súlade s jeho slovom. Slová, ktorými majú hovoriť, vlastne nie sú ich. Je im daná reč, ktorou je možné modliť sa. Ich modlitba je volanie k Bohu jeho vlastnými slovami, rečou, ktorá im je vnuknutá. Modlí sa tu sám Hospodin a kňazi reflektujú jeho modlenie a identifikujú sa s ním. Znamená to byť zajedno s Hospodinom v jeho hovorení, zapojenie sa a vstúpenie do jeho modlitby.¹⁰⁰ Kňazi teda prijímajú Božie slovo, ktoré sa im stáva modlitbou.

¹⁰⁰ V podobnom zmysle prosia učeníci Ježiša, aby ich naučil modliť sa. (Lk 11, 1) Otčenáš je teda taktiež modlitba darovaná Pánom, zapojenie sa do jeho modlenia.

Slová modlitby vyzývajú prosiť o zmilovanie. Výraz *יְהוָה יְהוּ עַל אֲמֹכְךָ*, je pravdepodobne prevzatý z chrámovej liturgie.¹⁰¹ Termín *ch-v-s* znamená šetriť, ušetriť,¹⁰² ľutovať, zľutovať sa¹⁰³. Vyjadruje teda odvrátenie procesu záhuby, alebo škodenia. Druhá časť prosby hovorí o nevydaní dedičstva ku potupe. Ľud je označený ako dedičstvo Hospodinovo. Ide tu o narážku na Dt 4, 20:

„Vás však pojal Hospodin a vyviedol zo železnej pece, Egypta, aby ste mu boli dedičným ľudom, ako je tomu dnes.“

Výraz dedičstvo (*נַחֲלָה*), označuje majetok nadobudnutý dedením, ale aj kúpou. Je to vlastníctvo, na ktoré má vlastník nespochybniteľné právo.

Ľud je dedičstvom Hospodinovým, ktoré nadobudol oprávneným nespochybniteľným spôsobom tak, že ho vyviedol z Egypta. Vlastnicke právo Hospodinovo sa teda vzťahuje na akt vyslobodenia a záchranu. Balabán poukazuje na výsostné prerogativa, ktoré z toho plynú: „ako AM Hospodinov, a to ako AM dedičný, nemusí už otročiť egyptským ani iným Božstvám... nepatrí teda pod už správu nejakých bohov, akokoľovek žiarivých, nedostane sa pod jarmo okolitých pohanských národov...“¹⁰⁴ Nejde tu teda o rabstvo, či poddanstvo ľudu, ale poukaz na jeho slobodu a spásu, ktorá mu náleží zo zachráňujúceho činu Hospodinovho. Práve na túto záchranu sa kňazi odvolávajú ukazujú na to, že ľud je Hospodinovo dedičstvo. Poukaz na dedičstvo je v ostrom kontraste s termínom potupa (*חַרְפָּה*), ktorá im hrozí. Volanie kňazov je tak prosbou o zmilovanie, ale aj vyznaním, že potupu si ľud zaslúhuje, že k nej smeruje. Preto sa dovolávajú záchraného a ochranného aktu Hospodinovho. Nepoukazujú na svoje postavenie, ale na milosť, ktorú im kedysi preukázal, a ktorej dôsledky tvajú v spôsobe bytia ako dedičstvo Hospodinovo.

Dôvodom Hospodinovho ušetrenia ľudu je poukaz, aby sa nestal prislovím pre pohanov. Tu je zároveň vysvetlený termín potupa, ktorý vyjadruje práve vydanie napospas pohanským žvlom. Slovo prislovie (*מַשָּׁל*) sa dá preložiť dvomi

¹⁰¹ Vid' kresťanské Kyrie eleison. V preklade používam výraz zmiluj sa, aby som poukázal na liturgický aspekt tejto modlitby.

¹⁰² Pípal

¹⁰³ Trabalka str. 121

¹⁰⁴ Balabán: Víra nebo osud?; str. 92

spôsobmi: ako príslovie, to by potom znamenalo, že potupa ľudu je v tom, že si pohania o ich údele budú rozprávať na poučenie.¹⁰⁵ Druhá možnosť je vláda. To by dalo textu nový rozmer. Ľud by už prestal byť dedičstvom Hospodinovým, netýkala by sa ho záchrana. Otázka pohanov: „Kde je ich Boh“, poukazuje na to, že v obidvoch prípadoch výkladu utrpí zároveň aj Božia česť, ktorá je potupou ľudu tiež tupená a hanená. Tento fakt majú kňazi Hospodinu jeho vlastnými slovami predkládať a pripomínať. Modlitba má tak dvojité rozmer. Je príhovornou modlitbou za ľud, ale zároveň aj poučením pre neho o situácii, v ktorej sa nachodí.

5. 3. Božia odpoveď ako absolúcia

5. 3. 1. Poslúchnutie slova

Prostredníctvom kultu prehovára Boh a adresát tak môže počuť toto jeho prehovorenie ako Božie slovo. Počutie pre Izraelitov neznamovalo len zachytenie a spracovanie zvukového signálu. Nedeje sa teda iba sluchom, ako akustický vnem rozoznávaný uchom, ale prebieha v celej ľudskej bytnosti. Nedeje sa ako pasívny príjem správ a informácií, ale naopak, vyvoláva v človeku reakciu a odozvu. Počutie je výzvou človeku, aby sa ním riadil. Stvoriteľská výzva sa deje slovom. Toto slovo nie je nejaký princíp, samostatne figurujúca a operujúca veličina sprostredkovateľského charakteru v mýtickom gnostickom, či filozofickom zmysle. Slovo je tiež udalosť, alebo proces, ktorý spôsobuje dianie.

Počúvať, znamená aj načúvať. Už aj odmietnutie zobrazenia božstva v Izraeli naznačuje, že v kulte je kladený dôraz na začutie slova. Dôležité je preto Božie prehovorenie. To v biblickom pohľade nie je charakterizované len ako slovný prejav a zvukom formulovaná myšlienka., ale predovšetkým udalosť. דְּבַר (davar) je slovo, ktoré sa deje, ktoré formuje. Aj výraz pre počutie (שמעו) vyjadruje aktivitu počúvajúceho. Znamená ochotu vypočuť a ochotu počuté poslúchnuť a

¹⁰⁵ K tejto verzii prekladu sa kloním na základe návaznej otázky: prečo sa má hovoriť medzi národmi, kde je ich Boh? Tá sa mi javí ako doplnenie výpovede príslovia o ich potupe.

premietnuť do svojho života. Dá sa povedať, že počúvať a poslúchať sú synonymá.

Výrok Hospodinov pokračuje v oznamení Božej odpovede. Po pokání ľudu prichádza Božia odpoveď:

A rozžiaril sa Hospodin pre svoju krajinu a súcitol nad svojím ľudom.

A odpovedal Hospodin a povedal svojmu ľudu:“ (v. 18, 19)

Výraz žiarliť je pomerne častý antropomorfizmus prirovnávajúci Hospodina k manželovi svojej zeme. Sloveso קנא naznačuje, že ide o akúsi svatú horlivosť a vyjadruje záujem Boha o človeka, či nestrpenie modloslužby. Tiež možno povedať, že podobne ako Boží súd, aj jeho žiarlivosť je ľudský pocit vyplývajúci z Božieho oslovenia. Človek sa poznáva ako ten, o ktorého Hospodin prejavuje záujem, ktorého sa nevzdáva, za ktorého horlí. Krajina je tak touto metaforou označená za manželku Hospodinovu a uvedená do najhlbšieho možného vzťahu s ním. Žiarlivosť, teda svatá horlivosť ku krajine (קנא), sa prejavuje zhovievaním, či súcitením s ľudom, ktorý ju obýva, ako to vystihuje termín רחמל . Zvestovaná Božia žiarlivosť sa uskutočňuje formou zhovievavosti k ľudu a býva motivovaná súcitom s ním. Je prorokom interpretovaná ako Hospodinovo odpoveanie na pokánie ľudu a jeho prehovorenie k nemu, ktoré je možno počuť.

Prehovorenie Hospodinovo teda nie sú len slová a vety šíriace sa zvukovým kanálom, ale aj udalosti, v ktorých človek rozpoznáva a poznáva Božie vedenie a vyvedenie. Aj tieto činy sú Božím výkričníkom, či otázkou deptajúcou alebo utešujúcou myseľ človeka. Tieto činy kladú človeka do otázky a otáznou robia jeho strnulosť, zabývanosť, ľahostajnosť a pohodlnosť. Božie slovo mení plány, situáciu aj život človeka. „*Jeho slovo je čin, čo povie, to sa stane.*“ (Ž 33, 9)

Počuť Boha, však znamená rešpektovať ho, poslúchať a veriť mu. Mať uši a nepočuť, znamená naproti tomu odoprieť poslušnosť a vieru. Začuť slovo Božie účasťou na kultickom dianí si teda vyžaduje vieru a poslušnosť, lebo aj, kultický úkon, podobne ako slovo, sa dá ignorovať a prekrútiť. Nedá sa však zrušiť, urobiť neplatným. Posluchnutím sa však stáva aj oslovením a prehovorením do duše.

Tak ľud má počuť Hospodinovu zvesť. Uveriť jej znamená poslúchnuť ju ako slovo Božie a prijať za fakt týkajúci sa života.

5. 3. 2. Uzretie situácie

Prorok uvádza ako odpoveď Hospodinovu jeho zaslúbenie:

*Hľa, ja vám posielam obilie a mušt a vonný oleja nastíte sa ním
a nevydám vás na potupu medzi národmi. (v. 19)*

Slovami Hľa, ja (הִנֵּנִי) je zdôraznený nastavajúci prelom v konaní Hospodinovom. Poukazuje sa tu na nové dianie, na zásah, ktorému treba venovať pozornosť a sústrediť sa naň. Odpoveď Hospodinova sa teraz stáva viditeľnou, to znamená zrakom vnímateľnou.¹⁰⁶

Vidieť však v našom prípade znamená prijať Božie zjavenie. V kulte sa tak prejavuje Božie milosrdenstvo, pretože umožňuje človeku, vidieť, že sa mu dáva poznávať. Skrze kultické úkony sa Hospodin ukazuje v pravom svetle, a tak človeka oslovuje. Pritom je jedno, či ho vystraší, predesí, poteší alebo povzbudí. Zjavenie prostredníctvom kultického diania je zrážkou ľudskej pohodlnosti a „hovenia si“ s Božou vôľou, alebo absolúciou, ktorá človeka oslobodzuje z neistoty a otvára pred ním horizonty nového spôsobu bytia. Následkom tejto zrážky – stretu je napätie medzi doterajším životom a životom vyplývajúcim z oslovenia. Toto napätie sa vyznačuje bázňou. Človek v bázni vzhlíada a vidí Boha a tým sa rúcajú jeho doterajšie istoty, zvyky a záujmy, či naopak jeho srach, úzkosť a neistota. Pritom nejde o videnie Hospodina zmyslovým zrakom, ale o stretnutie sa s ním v slove jeho oslovenia. Zjavenie pri tom tiež nie je cieľom, ale

¹⁰⁶ Hebrejčina používa pre vyjadrenie videnia najčastejšie dva termíny: ראה a רָאָה. Výraz ראה však v prvom rade znamená prosté zrkové vnímanie. Prekladá sa obyčajne termínmi vidieť, vzhladnúť, nazrieť. Druhý termín, okrem významu vidieť, sa častejšie používa pre zjavenie, nazeranie, zrenie niečoho tajomného. Biblia ale používa mnohé obrazné vyjadrenia. Blízke sú jej metafory, inotaje, nadnesenia a obrazné vyjadrenia. Tak aj slovo videne sa používa v nadnesenom alebo rozšírenom význame, a preto môže znamenať aj niečo iné ako zrkové poznávanie. Niekedy označuje jav, ktorý možno stotožniť s myšlienkovým pochopením, ako nahlídnutie do nejakého problému, získanie rozumového nadhľadu nad vecou (Gn 3, 6). Termín videnie sa používa aj pre vyjadrenie niečoho, čo človek zažil, vyskúšal na vlastnej koži, či pochopil s vlastnej skúsenosti (Ž 4, 7).

skorej počiatočným zásahom Hospodinovým, ktorým chce uviesť svoj ľud do dejín spasenia.

Z napätia medzi stavom človeka, jeho spôsobom života a medzi oslovením Božím vzniká vzhladnutie, že ďalej už takto žiť nemožno. Toto vzhladnutie je hýbnou silou zmeny, či skorej neustáleho menenia sa človeka. Je motiváciou procesu, v ktorom sa ľudská vôľa podrobuje Božej vôli a poddáva sa jej.

V našom texte je Božia odpoveď vyjadrená ako hotová už v prítomnosti prebiehajúca udalosť, ktorú možno vidieť. Božie konanie je vyjadrené termínom posielam (שָׁלַח), čo je aktívne participium, ktoré môže vyjadrovať prezent. Ľudské konanie, ako vstup do Božieho, je vyjadrené výrazom וּפָבַעְתָּ, čo je perfektum s predložkov ו, teda vyjadrenie budúceho diania. Je tu teda Hospodinovo zjavenie, aj pokyn, ako do neho vstúpiť a prijať ho, to znamená uvidieť. Sýtením sa človek pozná, že Hospodin odpovedal a zhovieval svojmu ľudu.

Hospodinov výrok pokračuje poukazom na koniec nepriateľa:

*A severana vzdialim od vás a vypudím ho do zeme vzdialenej a spustošenej.
Jeho tvár k moru východnému a jeho koniec k západnému moru
a vystúpi jeho zápach a vystúpi jeho hnilobný puch,
pretože zveličil sa konaním. (v. 20)*

Nepriateľ je označený termínom severan (צפוני). Hora Cafon, ktorá bola na severe je mýtickým miestom, sídlom bohov¹⁰⁷ a zla. Poukaz na vzdialenú a pustú zem môže byť narážka na Deň zmierenia, keď jeden z kozlov bol vyhnaný na púšť. Nepriateľ je odnesený do morí a šíri sa z neho hnilobný zápach, v čom sa dá vidieť poukaz na pomnutie egyptských rán kobyliiek¹⁰⁸ a žiab.¹⁰⁹ Hoci tento nepriateľ je opísaný ako vojsko Hospodinovo, ktoré koná jeho rozkaz,¹¹⁰ tu vystupuje ako ten, ktorý sa chcel svojím konaním zveličiť (הגדיל).

¹⁰⁷ Vid' Iz 14, 13.

¹⁰⁸ Ex 10, 19.

¹⁰⁹ Ex 8, 10.

¹¹⁰ Jl 2, 11.

5. 3. 3. Skúsenosť spasenia

Vo veršoch 21 až 25 sú opísané dôsledky tohoto zničenia nepriateľa:

*Neboj sa zem, jasaj a raduj sa,
lebo Hospodin sa zvelebí svojim dielom. (v. 21)*

Výzva nebáť sa (אֵל תִּרְאַ), býva spojená s Hospodinovým zjavením. Týmto činom sa teda dáva poznať zemi (אֲדָמָה), ktorá pod hubením škodcov trpela. Hospodinov zásah je jeho zveličením, ktoré kontrastuje so snahou nepriateľa zveličiť sa. Výzva nebáť sa je zopakovaná aj poľným zvieratám (v. 22), ktorým sa zazeleňajú pastviny a stromy vydajú úrodu. Tým sa Hospodin zjavuje živej i neživej prírode a skrze ňu aj človeku:

*A synovia Siona jasajte a radujte sa v Hospodinu vašom Bohu,
lebo vám dal učiteľa spravodlivosti a zosiela vám hojnosť dažďa,
pršsku a jarný dažď ako prv. (v. 23)*

Človek označený za syna Siona má vstúpiť do slova Božieho, ktoré zvestuje skazu nepriateľa jasotom a radosťou v Hospodinu. Výraz בְּיָהוָה sa môže preložiť inštrumentálom ako Hospodinom. On je potom radosťou človeka. dôvodom je učiteľ spravodlivosti, ktorý je im daný. Tento výraz Septuaginta prekladá ako βρωματα – pokrmy. Viac pravdepodobné by sa javilo, že vysvetlením je ďalšia časť verša, ktorá hovorí o rôznych druhoch dažďa. Tie by synonymicky mohli naznačovať, že ony sú zjavením Božej spravodlivosti vo svete¹¹¹. Tak Hospodin naplní mlaty aj lisy (v. 24) a nahradí straty, ktoré spôsobili kobyľky ako jeho vojsko, ktoré poslal (v. 25).

Tento Hospodinov výrok zvestuje Joel ako slovo absolúcie, v ktorom je Božia milosť aktuálne sprítomnená v živote kajúceho sa ľudu. Ten to má prijať ako fakt pre svoj život, ktorý má aj okúsiť a poznať v každodennej skúsenosti:

*A do sýta sa najete a nasýtite
a budete zvelebovať meno Hospodina, vášho Boha, ktorý učinil s vami divy
a nebude sa moj ľud hanbiť naveky. (v. 26)*

¹¹¹ Vid' Ježišovu reč o zosielení dažďa na spravodlivých aj nespravodlivých. (Mt 5, 45)

Opäť je tu spomenuté nasýtenie sa. To je dôvodom k zvelebovaniu (הלל) Hospodinovho mena.¹¹² Zaslúbenie o nehanbení sa je vlastne súdnym verdiktom, ako na to upozorňuje Heller: „Previnilec je odhalený ako nespravodlivý a ako taký aj vyhlásený, a tým aj zahanbený. Zahanbenie je teda takmer to isté, ako odsúdenie.“¹¹³ Z toho možno konštatovať, že výrok o nehanbení je teda súdnym výrokom znamenajúcim omilostenie.

Dôvod celého súdu Hospodinovho, pokánia ľudu a Božieho odpovedania v odvrátení pohrôm je vyjadrený slovami:

*A spoznáte, že ja som uprostred Izraela
a ja som Hospodin, váš Boh a niet iného
a nebude sa ľud moj hanbiť naveky. (v. 27)*

Poznanie (*daat*) vyjadruje osobnú skúsenosť človeka. Ľud spozná, že Hospodin je uprostred neho. To je zmyslom súdu Hospodinovho, zjaviť sa ako zvrchovaný Hospodin, pred ktorým človek nemá šancu obstať a zároveň ako Milosrdný Boh, ktorý stojí uprostred svojho ľudu. Poznanie znamená prežiť tento fakt Hospodinovej zveličenosti a vyvýšenia ako reálnu skúsenosť osvedčenú a prežitú vo všednosti života a sprítomniť si ju aj v slávnostnosti kultického diania.

¹¹² Vid' príkaz o modlitbe pri nasýtení v zemi. !!!

¹¹³ Heller Jan: Tři svědkové; str. 120.

6. ZÁVER

V tejto práci som sa pokúsil vstúpiť do zvesti proroka Joela a poodhaliť zmysel Božieho súdu v deň Hospodinov, ako ho popisuje v prvých dvoch kapitolách. Deň Hospodinov je tu opísaný ako deň stretnutia sa s Hospodinom, pričom prorok nadväzuje na starších predchodcov popisujúcich tento deň ako temný a strašný. Tým narúšajú zažitú predstavu o tom, že vtedy príde zráťanie, ktoré bude výhodné pre človeka. Joel však ukazuje, že pred Božím majestátom nikto nemôže obstáť a to je vlastne sám súd Hospodinov. Prorok nepoužíva právnickú terminológiu, nehovorí o súde, ani o hriechu alebo vine, či ospravedlnení. Opisuje len udalosti, ktoré človek zo svojej pozície hodnotí ako nešťastie a rozpoznáva, že ide o Hospodinov zásah. Ten je možné interpretovať pomocou metafory súdu. Súd je tu zobrazený ako ľudský pocit, ktorý nastáva pri stretnutí sa s Hospodinom. Ten otvára človeku oči, aby videl svoju úbohosť pred Bohom a vedie ho k pokániu, ktoré je vlastne vydanie sa Hospodinu na milosť.

Pokánie, ktoré prebieha prostredníctvom kultu, kultických úkonov a giest je vlastne uznanie Hospodinovej autority. Nie je nejakým magickým spôsobom ako primáť Hospodina do stavu zmilovania sa, ani zaručeným návodom ako uniknúť Božiemu súdu. V pokáni človek rozpoznáva v zle, ktoré ho postihlo Boží súd nad sebou a vyznáva, že jeho pôvodcom je Hospodin. Tak je aj uznaním, že to zlo je v Božích rukách, že ho môže odvrátiť, ba čo viac, môže ho obrátiť na dobré. Tak pokánie je vyznanie, že Hospodin koná dobro a to aj skrze zlo, ktoré uvalí na človeka a nakoniec predsa vyjde z neho ako víťaz.

Odvrátenie súdu v Joelovej knihe sa nedeje ľudským pričinením, kultickým, či magickým spôsobom. Nie je spôsobené ani mravnou nápravou človeka, nejakým polepšením života. Prichádza ako Božie jednanie, ktoré má upútať pozornosť na Božiu všemohúcnosť, a teda aj možnosť zvrátiť zlo na dobro. Pokánie ako odvrátenie súdu je vyznaním tejto Božej všemohúcnosti a vierou v jej víťazstvo. Súd a jeho odvrátenie tak učí človeka nespoliehať sa na seba a svoje schopnosti, ale upriamiť pozornosť na zvrchovanú moc toho, ktorému je aj zlo ako vojsko na povel, služobník konajúci v konečnom dôsledku dobro.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

Bible:

Biblia Hebraica Stuttgartensia, 4. verbesserte Aufl., Stuttgart 1990

BIBLIA Písmo Svaté Starej a Novej zmluvy, Tranoscius: Liptovský Mikuláš
1978

Slovníky:

HELLER Jan: Výkladový slovník biblických jmen, Centrum biblických studií:
Praha 2003

PÍPAL Bohuslav: Hebrejsko český slovník ke Starému zákonu, Kalich: Praha
1974

TRABALKA Valerián: Prvý Hebrejsko slovenský slovník, Bratislava 1992

Monografie:

BALABÁN Milan: Hebrejské človekosloví, Herman a synové: Praha 1996

BALABÁN Milan: Hebrejské myšlení, Herman a synové: Praha 1993

BALABÁN Milan: Víra nebo osud, Oikoumené: Praha 1993

BUBER Martin: Já a Ty, Votóbia: Praha 1994

DANĚK Slavomil C.: Vybrané studie, Praha 1977

HELLER Jan, Mrázek Milan: Nástin religionistiky, Kalich: Praha 2004; druhé
revidované vydanie.

HELLER Jan: Tři svědkové, Oikoumené: Praha 1995

HELLER Jan, Mrázek Milan: Zákon a proroci, Studie a texty, Kalich: Praha 1984

KUNETKA František: Slavnost našeho vykoupení, Kostelní Vydří 1997

KUNETKA František: Židovský rok a jeho svátky, Olomouc 1993

NANDRÁSKY Karol: Noetická hodnota metaforického vyjadrovania Biblie

/host'ovská prednáška povedaná na Evanjelickej teologickej akadémii v
Budapešti 1979/. (Nepublikované)

NANDRÁSKY Karol: Milan Rúfus – poeta sacer v rozhovore so životom,
Bratislava 2005

OTTO Rudolf: Posvátno, Vyšehrad:, Praha 1998
POKORNÝ Petr: Apoštolské vyznání, Mlýn: Třebonice 1994
SANTE Di: Židovská modlitba, Oikoumené: Praha 1995
SMOLÍK Josef: Kapitoly z liturgiky, skriptum, Praha 1960
SOUČEK J. B. : Víra a svět, Laicter: Praha 1940
STEHLÍK Ondřej: Ugaritské náboženské texty, Vyšehrad: Praha 2003
TILLICH Paul: Biblické náboženství a ontology, Kalich: Praha 1990

Články:

HELLER Jan: Motiv boje a pouti, in: Křesťanská revue 7/96; str 180.
LOCHMANN Jan m.: Bible Slovem Božím, in: AY 1950; str. 4-8
MOSKALA Jiří: Tradice, svátky, symboly, in: Akademie 93, Praha 1993
PRUDKÝ Martin: Hospodin "Bůh milosrdný" a Izrael, lid "z Boží milosti", in:
Milost podle Písma a starokřesťanských autorů, Mlýn, Jihlava 2004
PRUDKÝ Martin: Národ ve Starém zákoně, in: Křesťanská revue 6/93
VESELÝ Vladislav: Hudební výchova a duchovní hudba, in: Křesťanská revue
10/93